

नेपाल गजेट

भाग ४

श्री ५ को सरकारद्वारा प्रकाशित

काठमाडौं, आषाढ २३ गते २०२१ साल

श्री ५ को सरकार

अर्थ मन्त्रालयको

सूचना

माननीय मन्त्रपरिषद्का उपाध्यक्ष तथा अर्थमन्त्री श्री सूर्यबहादुर थापाले सम्वत् २०२१ साल आषाढ २३ गते रोज २ का दिन दिनुभएको आर्थिक वर्ष २०२१।२२ को बजेट वक्तव्य सर्वसाधारणको जानकारीको लागि प्रकाशित गरिएको छ ।

श्री ५ महाराजाधिराज सरकारको नेतृत्वमा पञ्चायत व्यवस्था अन्तर्गत नेपालको संविधानले निर्धारित गरेको प्रणालीअनुसार आर्थिक वर्ष २०२१।२२ को आयव्यय विवरण राष्ट्रिय पञ्चायतको समक्ष पेश गर्न पाउनु मैले आफ्नो सौभाग्य सम्झेको छु । गत केही वर्षहरूमा पञ्चायत व्यवस्था नेपाली जनजीवनको राजनीतिक, आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्रहरूमा गाढा रूपले भिज्दै गएको छ र नयां व्यवस्थाको सफल प्रगतिको साथै देशको बिग्रंदो आर्थिक अवस्था सुधारसमेत गत वर्षहरूमा श्री ५ को सरकार प्रयत्नशील रहंदै आएको कुरा सबैलाई महसूस हुंदै आएको छ । आज पञ्चायत व्यवस्थाको विभिन्न तहहरूमा कुनै दलगत राजनीतिमा नलागी देशका समस्त जनता देशप्रति जागरूक भई स्पष्ट रूपले जिम्मेदारीसाथ काम गर्दै छन् । यसरी हाम्रो जस्तो अ विकसित देशमा गतिरोध गर्ने नाना किसिमका समस्याहरू हुंदा हुंदै पनि देशले आफ्नो निर्धारित लक्ष्यहरू प्राप्त गर्न अगाडि बढ्दै जान सक्नु यस व्यवस्थाको

(२६)

ठूलो देन हो। आर्थिक क्षेत्रमा राजस्व सकेसम्म वृद्धि गराउंदै लगी, सरकारी अनावश्यक खर्चहरू घटाउंदै लगी र यसरी बचत हुन आएको सबै रकम देशको विकास कार्यमा लगानी गर्दै जान-सक्ने तुल्याउनमा श्री ५ को सरकार प्रयत्नशील रहंदै आएको छ। देशको विभिन्न क्षेत्रहरूमा भएको विकासकार्यको प्रगति उत्साहवर्धक छ। विकासको कार्यमा विभिन्न कठिनाईहरू भए तापनि हाम्रो कार्यक्षमता प्रगतिशील रूपमा सुध्रंदै गएको छ। हाम्रो लक्ष्य प्राप्ति गर्नमा देखिएका केही कमीहरू असफलताका द्योतक नभई हाम्रो बढी लक्ष्य हासिल गर्ने इच्छाका प्रतीक हुन्। यसले हामीलाई भविष्यमा बढी प्रयत्नशील बन्न प्रेरित गर्नेछ भन्ने मेरो धारणा छ। यसरी, महोदय, देशको अर्थ व्यवस्थामा सुधार ल्याउन तथा देशविकासका आयोजनाहरू सफल तुल्याउन श्री ५ को सरकारले खास गरेर आर्थिक वर्ष २०२०।२१ भित्र उठाएको प्रत्येक कदममा नेपाली जनताको बढ्दो मात्रामा सहयोग प्राप्त हुंदै आएको छ।

(१)

अध्यक्ष महोदय, बजेट पेश गर्दा देशको आर्थिक अवस्थामाथि केही सिंहावलोकन दिने चलनअनुसार र यसैको आधारमा नै बजेटको राम्रो विश्लेषण तथा विचार विमर्शसमेत हुन सक्ने भएकोले सर्वप्रथम देशको आर्थिक स्थितिबारे केही विवेचना गर्दछु। २०१७ साल यता देशको विभिन्न आर्थिक क्षेत्रहरूमा सुव्यवस्थित रूपले सुधार हुंदै आएको छ। हो, जति पनि कदमहरू सरकारले यस अवधिमा उठाएको छ, सबैको परिणाम सन्तोषजनक नै पर्न सकेको छ भनी भन्न सकिन्छ। तर जुन गतिले देश आर्थिक विकासतिर अगाडि बढ्दै गएको छ, त्यसमा हामी सन्तोष नगरी रहन सक्दैनौं।

नेपाल कृषिप्रधान देश भएकोले देशको सर्वतोमुखी विकास गरी उत्पादनमा वृद्धि ल्याउन भूमि सम्बन्धी सुधार हुनु अत्यावश्यक छ। तसर्थ श्री ५ को सरकारले यसको विकासको निम्ति व्यवस्था तथा यान्त्रिक सम्बन्धी सुधार गर्ने नीति कायम राखेको छ। आर्थिक वर्ष २०१६।२० मा वर्षा समयमा नहुनु र तयार भइसकेको बाली अतिवृष्टि असिना आदि कारणहरूबाट समेत बिग्रिन गएकोले कृषि उत्पादनमा केही असर परेको अनुमान छ। तर आर्थिक वर्ष २०२०।२१ मा काठमाडौं वरपरका इलाकाहरूमा बाली खराब भए तापनि देशभरिको औसत उत्पादन घटेको छैन भन्ने अनुमान छ। श्री ५ को सरकारले परीक्षणको रूपमा भूमिसुधारको कार्यक्रम केही छानिएका जिल्लाहरूमा यसै आर्थिक वर्षदेखि चालू गरेको हो। यसको साथै कृषकवर्गहरूलाई न्यायोचित रूपबाट ऋण उपलब्ध गराउने उद्देश्यले सहकारी बैंकको स्थापना पनि यसै आर्थिक वर्षभित्र भयो। यसबाट कृषकवर्गहरूको आर्थिक कठिनाई हटाई कृषि उत्पादनमा विशेष वृद्धि हुन आउनेछ। हाल श्री ५ को सरकार, सोभियत रूस सरकारको बीच सम्पन्न भएको सम्झौता अन्तर्गत एक कृषि औजार कारखाना स्थापना गर्ने व्यवस्था हुंदैछ। परम्परागत कृषि औजारहरू बढी प्रयोगमा रहेको अवस्थामा कृषि उत्पादनमा वृद्धि ल्याउन सकिन्छ। अतएव आधुनिक औजारहरूको उत्पादनबाट वैज्ञानिक ढङ्गको कृषि व्यवस्था भई क्रमशः उत्पादनमा वृद्धि हुन सक्ने छ। साथै अधिकांश स्थानहरूमा दुई बाली लगाउने चलन नभएकोले श्रमको बढी सदुपयोग तथा उत्पादनमा वृद्धि गराउने उद्देश्यले श्री ५ को सरकारले आगामी वर्षमा कानूनी व्यवस्था गर्ने भएको छ।

गत केही वर्ष यता श्री ५ को सरकारले देशको औद्योगीकरणतर्फ विशेष ध्यान दिंदै आएको छ । कृषि तथा औद्योगिक क्षेत्रमा सन्तुलित विकास गराउने नीतिअनुसार औद्योगिक उत्पादन प्रतिवर्ष बढ्दै गएको छ । भइरहेका केही ठूला उद्योगधन्दाहरूबाट हुने उत्पादन केही संकलित तथ्याङ्कको आधारमा यहां उल्लेख गर्न आवश्यक देखिन्छ । देशमा खास गरी जूट, चिनी, सलाई र चुरोटका उद्योगधन्दाहरू नै प्रमुख छन् । आर्थिक वर्ष २०१८।१९ को तुलनामा विचार गर्दा जूटको उत्पादनमा प्रतिवर्ष लगभग ३० प्रतिशत वृद्धि हुँदै गएको देखिन्छ । चालू वर्षमा आर्थिक वर्ष २०१९।२० को तुलनामा यसको उत्पादन ४७ प्रतिशत बढ्न गएको छ । यो वृद्धि हुनाको मुख्य कारण देशमा रहेका जूट मिलहरूको कार्य सञ्चालनमा आवश्यक सुधार आउनु नै हो । सलाईको उत्पादन आर्थिक वर्ष २०१८।१९ को तुलनामा प्रतिवर्ष ४० प्रतिशत जति वृद्धि हुँदै आएको छ । चालू वर्षमा आर्थिक वर्ष २०१९।२० को तुलनामा यसको उत्पादन ४२ प्रतिशत जति बढ्न जाने देखिन्छ । तर चिनीको उत्पादन भने कतिपय कारणहरूले ऊखुको पैदावार नै कम भएकोले क्रमिक रूपमा ह्रास भएको देखिन्छ । सोभियत सरकारको सहायताबाट वीरगञ्जमा स्थापना हुन लागेको चिनी कारखाना र उक्त कारखानाको निमित्त ऊखु उत्पादन हुने व्यवस्थाले गर्दा निकट भविष्यमा यसको उत्पादनमा विशेष प्रगति हुने आशा छ । साथै केही अरु गैरसरकारी क्षेत्रमा खुल्न लागेका चिनी उद्योगहरूलेसमेत गर्दा भविष्यमा उत्पादनमा वृद्धि हुन जाने देखिन्छ । आर्थिक वर्ष २०१८।१९ को तुलनामा आर्थिक वर्ष २०१९।२० मा चुरोटको उत्पादन केही घट्न गए तापनि आर्थिक वर्ष २०२०।२१ को उत्पादनमा वृद्धि हुँदै गएको छ । यस वर्ष यसको उत्पादनमा गत वर्षको तुलनामा ३ प्रतिशत जति वृद्धि भएको छ । देशको माग हाल रहेको चुरोट कारखानाबाट पूर्ति हुन सकेको छैन; तर सोभियत रूस सरकारको सहायताले जनकपुरमा स्थापना गरिएको चुरोट कारखानाले आगामी आर्थिक वर्षको मध्यदेखि उत्पादन गर्न थालेपछि अरु बढी माग पूर्ति गर्नेछ । त्यस्तै प्रकारले समिलहरूको उत्पादन प्राप्त तथ्यांकको आधारमा आर्थिक वर्ष २०१९।२० को तुलनामा यस आर्थिक वर्षमा ८० प्रतिशत जति बढ्न जाने देखिन्छ ।

यसको साथै साना तथा घरेलु उद्योगधन्दाहरूको पनि व्यवस्थित रूपले विकास हुँदैछ । रोजिन तथा टारपेन्टाइन प्याबटरी, कपडाका साना कारखानाहरू, साबुन कारखानाहरूबाट उत्पादन व्यवस्थित किसिमले हुँदैछ । खास गरेर सरकारले गैरसरकारी क्षेत्रलाई बढी प्रोत्साहन दिने व्यवस्था गर्दै गएकोले यो क्षेत्र विशेष जागरुक तथा प्रयत्नशील हुँदै आएको देखिन्छ । यस दिशातर्फ आवश्यक पूंजी मित्रराष्ट्रहरूबाट ऋण स्वरूप प्राप्त गरी नेपाल औद्योगिक विकास कर्पोरेशनद्वारा विभिन्न उद्योगहरूलाई ऋण उपलब्ध गराइएको छ । साथै आवश्यकतानुसार प्राविधिक सरसल्लाहसमेत दिने व्यवस्था भएकोले भविष्यमा गैरसरकारी क्षेत्रको विस्तार अझ बढी हुँदै जाने कुरा स्पष्ट छ ।

निर्यात व्यापार बढाउन नसकेसम्म दीर्घकालीन दृष्टिबाट देशको विकास सम्पन्न हुन सक्दैन भन्ने कुरामा दुइ मत छैन । यसो गर्नाले नै उत्पादक वस्तुको आयात बढी मात्रामा गरी

तथा देशभिन्न उत्पादन बढाई स्वावलम्बी आर्थिक व्यवस्था कायम गर्न सकिन्छ । प्रारम्भिक अवस्थामा विकासोन्मुख देशमा विकास कार्य विदेशी सहायतामा नै निर्भर गरे तापनि साथसाथै देशको उत्पादन वृद्धि गर्नेतर्फ विशेष जोड दिई जानु पर्दछ । श्री ५ को सरकार व्यापारमा अनेकता ल्याउन केही मात्रामा सफल हुँदै गएको छ तापनि हाम्रो बढ्दो आयातको अनुपातमा निर्यात व्यापार बिलकूल सन्तोषप्रद छ भन्न मिल्ने देखिदैन । तसर्थ यसतर्फ विशेष ध्यान दिनु पर्ने आवश्यकता भएकोले भविष्यमा श्री ५ को सरकार निर्यात व्यापार बढाउनेतिर उचित कदमहरू चाल्दै जानामा सचेष्ट छ । विकासोन्मुख देशले विकासको प्रारम्भिक अवस्थामा विदेशी सहायतामा भर गरे तापनि पछि गएर उत्पादनको वृद्धिको साथै विदेशी सहायता व्यापारमा बदलिनु पर्छ भन्ने आजको युगको माग छ ।

देशको बजार भाउको वर्तमान स्थितिमाथि पनि केही यहाँ उल्लेख गर्नु आवश्यक देखिदछ । मोटामोटी रूपमा खास गरेर काठमाडौं उपत्यकामा संकलित तथ्यांकको आधारमा २०१८ साललाई आधार मानी मूल्य सूचीको विवेचना गर्दा २०१६ सालमा नेपाल अधिराज्यभर साधारण उपभोगका वस्तुहरूको मूल्यमा ५ प्रतिशत वृद्धि भएको देखिन्छ । तर २०२० सालको प्रारम्भको नौ महीनाहरूमा यस्ता वस्तुहरूको मूल्यमा औसत १२ प्रतिशत वृद्धि हुन गयो । अरु वस्तुहरूको मूल्य सूचीको अध्ययन गर्दा पनि प्रायः सबै वस्तुको मूल्यमा वृद्धि हुँदै गएको देखिन्छ । तर पैठारी गरिएको वस्तुहरूको मूल्यमा वृद्धि विगत ३।४ वर्षदेखि स्थानीय वस्तुहरूको अनुपातमा केही कम नै देखिन्छ । यसरी साधारणतः आन्तरिक कारणहरूले समेत गर्दा वस्तुहरूको मूल्यमा वृद्धि हुन आएको देखिन्छ । तर भारतबाट पैठारी हुने कुनै वस्तुमा केही वृद्धि भएमा पनि त्यसको केही न केही असर आन्तरिक वस्तुहरूमा पनि परेकै हुन्छ । साथै हाम्रा अरु छिमेकी राष्ट्रहरूमासमेत गत केही वर्ष यतादेखि खाद्य पदार्थको मूल्यधेरै नै बढ्दै गइरहेको छ । हुन त विकासोन्मुख देशमा केही मात्रामा मूल्य वृद्धि हुनु अनिवार्य नै हुन्छ ।

खास गरेर काठमाडौंमा केही दैनिक उपभोगका वस्तुहरूमा विशेष रूपले मूल्य वृद्धि हुँदै गएको पाइन्छ । तर विशेष अवस्थामा रहेको तथा यातायातको कठिनाइले गर्दा एक प्रकारले अलग जस्तो भएको काठमाडौं उपत्यका तथा पहाडका केही क्षेत्रहरूको आधारमा नै अधिराज्यभरि यस्तै छ भन्ने निष्कर्षमा पुग्न उचित होइन । साथै काठमाडौं उपत्यका बाहेक देशका अरु स्थानहरूको भरपर्दो रूपले तथ्यांक संकलनसमेत भएको छैन । साधारणतया मूल्य तराई जिल्लाहरूमा त्यतिको वृद्धि भएको छैन, जतिको काठमाडौं र अरु केही पहाडी इलाकाहरूमा छ । तरहाल मूल्य स्तरमा भएको वृद्धि अपेक्षाकृत बढी भएको हुनाले चिन्ताको विषय हुन आएको छ र यसलाई समाधान गर्नेतर्फ श्री ५ को सरकारले हर तरहबाट प्रयास गर्दैछ । फेरि, विभिन्न आवश्यक उपभोगका वस्तुहरूको मूल्य आपसमा सम्बन्धित हुन्छन् र ती मध्ये कुनै एक वस्तुको मूल्य तोकिदा अरुसित त्यसको रहेको पारस्परिक सम्बन्धको विचार नगरेमा देशको आर्थिक अवस्थामा नै असन्तुलन आउन सक्छ । अतएव श्री ५ को सरकारले आफ्नो मूल्य सम्बन्धी नीतिमा यस्ता विषयहरूको पनि राम्ररी विचार गर्दैछ ।

अहिले देशमा देखापरिरहेको मूल्यवृद्धि हटाउन श्री ५ को सरकारले केही अल्पकालीन उपायहरू लिइसकेको छ । खाद्यान्न बढी भएको जिल्लाबाट अभावग्रस्त क्षेत्रहरूमा खाद्यान्न ढुवानी गर्ने, काठमाडौं उपत्यकामा सुपथ मूल्यका पसलहरूबाट खाद्यान्न विक्री गराउने व्यवस्था भएको छ । साथै आवश्यकतानुसार हाल भैरहेको सरकारी गोदामहरूको सुव्यवस्था गरिदैंछ र नयां गोदामहरू निर्माण गर्नेसमेत काम प्रारम्भ हुंदैंछ । सरकारी नियन्त्रणमा खाद्यान्नको विक्री वितरण गराउने र साधारण उपभोगका वस्तुहरूको कृत्रिम अभाव तुल्याई फाइदा उठाउन खोज्ने कालाबजारियाहरू उपर कडा कारवाइ गर्नेतर्फ पनि श्री ५ को सरकार सचेष्ट छ । वास्तवमा दैनिक उपभोगका वस्तुहरूमा हामी स्वावलम्बी नभएसम्म हाल भैरहेको मूल्यवृद्धि हाम्रो प्रयासबाट मात्र रोकन सक्ने कुरा होइन । हामी धेरै मात्रामा आयातमा निर्भर रहने भएकोले आजको हाम्रो अर्थ व्यवस्थामा त्यस प्रकारको प्रयास एक प्रकारले कृत्रिम तथा अल्पकालीन मात्र हुने स्पष्ट छ । अतएव दीर्घकालीन दृष्टिकोणको आधारमा मूल्यवृद्धि रोकन हामीले उपभोगका सामानहरू आफै क्रमशः उत्पादन गर्दै जाने लक्ष्य राख्नु पर्दैंछ ।

अहिलेको मूल्यवृद्धि हुनाको केही अंशमा श्री ५ को सरकारबाट विकास कार्यक्रममा भएको खर्च र अरु कारणहरूले गर्दा सर्वसाधारणको भौतिक आयमा वृद्धि हुन जानु समेत हो । फेरि जनताको माग पूर्ति गर्न खाद्यान्न तथा अरु वस्तु पर्याप्त मात्रामा उपलब्ध नहुनु नै यसको कारण हो भन्न पनि सकिन्न । यसको अलावा स्थानीय भौगोलिक कठिनाइले गर्दासमेत माग पूर्ति हुन नसकेको हो । विकास कार्यमा लगानी भएको रकमबाट उत्पादनमा वृद्धि आउन केही समय लाग्ने भएकोले पनि तुरुन्त उत्पादन गरी जनताको माग पूर्ति गर्न नसक्ने कुरामा दुई मत हुन सक्दैन ।

यस समस्यालाई समाधान गर्न दीर्घकालीन उपाय दैनिक उपभोगका वस्तुहरूको उत्पादनमा वृद्धि गर्नु नै हो । साथै मुद्रा स्फोटिको निवारण गर्न खोज्दा अल्पकालीन तथा दीर्घकालीन उपायहरूको समेत राम्ररी विचार गरिनु पर्छ, किनभने दीर्घकालीन उपायहरू बढी जटिल हुन्छन् र सबै कुरा विस्तृत आर्थिक दृष्टिकोणको आधारमा हेरिनु पर्छ । देशमा वस्तुहरूको मूल्य बढ्नाको कारण खाद्य पदार्थको पूर्तिमा मात्र सीमित राख्न सकिन्न, नत खाद्य सामग्रीको कमीले मात्र यो हुन आएको हो भनी यकीन गर्न सकिन्छ । वास्तवमा मूल्यमा वृद्धि अर्थ व्यवस्थाको उत्पादन तथा वितरणको तहमा नाना किसिमका असन्तुलनहरू, केही मात्रामा मुद्रा प्रसारको वृद्धि, सरकारी विकास आयोजनाहरूमा हुने खर्च, हाम्रो देशको आन्तरिक भौगोलिक अवस्था तथा अरु सम्बन्धित प्रशासकीय कठिनाइहरूको क्रमिक रूपले संकलित परिणामसमेत हो । कतिपय दैनिक उपभोगका वस्तुहरूसमेत हामीले अहिलेसम्म बाहिरबाट आयात गर्नु पर्ने अवस्था भएकोले आयात गरिने देशमा मूल्यवृद्धि भएमा स्वभावतः त्यस्ता वस्तुहरूको मूल्यवृद्धि हुने नै भयो । अहिले पनि भारतमा भएको मूल्यवृद्धिको असर नेपालमा प्रत्यक्ष रूपले परेको छ । यसको समाधानको हामीले मात्र प्रयत्न गरेर तुरुन्त हुन सक्ने कुरा होइन ।

मूल्य वृद्धिको समस्या मुलजाउन श्री ५ को सरकारले केही कदमहरू लिइसकेको छ र दीर्घकालीन उपायहरूमा समेत सरकार गम्भीरतापूर्वक सोच्दैछ। अहिले रहेको नेशनल ट्रेडिंग कर्पोरेशनलाई विस्तृत गरी समय समयमा वस्तुहरूको कमी पूरा गर्न एक योजनाको तर्जुमा हुँदैछ। साथै आयोजनाहरू स्थानीय विकासको आधारमा सकेसम्म देशभरि गराउने तिर सरकारको ध्यान गएको छ। यसरी देशको सर्वाङ्गीण विकास हुनाको साथै सरकारी खर्च एकै ठाउँमा केन्द्रित भई बढी खर्च नहुनाले मुद्रा स्फीति समेत रोकिन गई सन्तुलित आर्थिक विकास गतिशील रूपमा हुँदै जाने भन्ने मेरो विश्वास छ। छोटो अवधिमा उत्पादन चाँडै हुने आयोजनाहरूलाई चाँडो कार्यान्वयन गरी उत्पादन बढाउने दिशातिर पनि श्री ५ को सरकार प्रयत्नशील छ।

वस्तुहरूको मूल्य वृद्धिमा थप मुद्राको प्रसारले पनि केही न केही मात्रामा सहायता गरेको हुन्छ। नेपालमा गत केही वर्षहरूमा मुद्राको प्रचलनमा अपेक्षाकृत वृद्धि भएको छ। गत ६ वर्ष-भित्र मुद्राको प्रसार करीब तीन गुना बढेको छ। २०२० साल श्रावणमा नेपाली मुद्राको प्रसार रु. १७ करोड १२ लाख भएकोमा २०२० साल चैत्र मा रु. २४ करोड ५० लाख पुगेको छ। यो वृद्धि हुनाको मुख्य कारण श्री ५ को सरकारले अहिलेसम्म तराईमा प्रचलनमा रहेको भा.रु. लाई खिची नेपाली मुद्रा मात्र क्रमशः प्रचलनमा ल्याउने नीतिले गर्दा पनि हो भन्न सकिन्छ। यसै उद्देश्यको निती अहिलेसम्ममा पटक पटक गरी देशका २४ मुख्य शहरी क्षेत्रहरूमा विदेशी विनिमय (नियमित गर्ने) ऐन, २०१६ लागू गरियो। २०२० श्रावणदेखि २०२० चैत्र महीनाभित्र मात्र मुद्राको प्रसारमा ४३ प्रतिशत वृद्धि भएकोवाट अहिलेसम्म नेपाली मुद्राको प्रचलनमा नआएका क्षेत्रहरूमा मुद्राको प्रचलन हुँदै गएको कुरा देखाउँछ। नेपाल राष्ट्र बैंकमा रहेको भा.रु. को मौज्जाततर्फ विचार गर्दा यस ६ महीनाको अवधिभित्र मौज्जातको रकममा लगभग ५ करोड वृद्धि भएकोले अरु पनि भा.रु. को प्रचलनको क्षेत्र सीमित हुँदै गएको छ भन्ने कुरा स्पष्ट हुन आएको छ। साथै नेपाल राष्ट्र बैंकसंग रहेको परिवर्त्य विदेशी मुद्राको मौज्जातमा समेत वृद्धि हुँदै जानु र रु. प्रचलनको क्षेत्रतिर विस्तार हुँदै गएकोवाट समेत बढी मुद्रा प्रचलनमा आउनु स्वाभाविकै हो।

विदेशी विनिमय (नियमित गर्ने) ऐन, २०१६ देशभर एकैपटक लागू गर्दा अनेक प्रशासन सम्बन्धी कठिनाई पर्ने जाने हुनाले क्रमशः लागू गर्दै जाने श्री ५ को सरकारको नीति रहेको छ। तदनुसार आगामी भाद्र १ गतेदेखि हेटौँडा बजार, त्रिशूली बजार, बनेपा शहर, बागलुङ्ग बजार र धनकुटा बजारमा लागू गरिने भएको छ। यसले गर्दा भैरहेको मुद्राको प्रचलनमा अरु पनि वृद्धि हुन आउने स्थिति समेत आएको छ। यसरी अधिराज्यभर नेपाली मुद्रा मात्र चलाउने अवस्थामा अझ केही समयमा नै पुग्न सकिनेछ भन्ने मेरो धारणा छ। बढ्दो विकास कार्यको अनुरूप मुद्रा प्रचलनमा पनि केही न केही मात्रामा विस्तार भएको छ। यसरी मुद्राको प्रसार हुँदै गएको पृष्ठभूमिमा बजार भाउ मुद्रा स्फीतिको कारणले मात्र बढ्न गएको भन्न मिल्ने देखिन्छ।

आधुनिक युगमा देशविकासको कार्य सुचारुरूपले सञ्चालन गर्ने बैंकिंग व्यवस्थाको पनि साथसाथै विस्तार हुंदै जानु आवश्यक छ। देशको बैंकिंग व्यवस्थामा एक मात्र व्यावसायिक बैंक भएको र सो बैंकले देशको विभिन्न भागको मागलाई पूरा गर्न नसक्ने स्थिति भएकोले सरकारी क्षेत्रमा समेत एउटा व्यावसायिक बैंक रहनु आवश्यक छ। यसको साथै यस आर्थिक वर्षमा आधुनिक युग सुहाउंदो नयां वाणिज्य बैंक ऐन लागू गरियो जस अन्तर्गत वाणिज्य बैंकहरू खोल्न सक्छन्। यसबाट नेपाल राष्ट्र बैंक र कुनै पनि वाणिज्य बैंकको सम्बन्ध रहने भएकोले राष्ट्र बैंकको प्राविधिक निर्देशन र देखरेखमा वाणिज्य बैंकहरूले काम गर्नु पर्ने व्यवस्था गरिएको छ। यसै ऐन अन्तर्गत सरकारी क्षेत्रमा व्यावसायिक बैंक खडा गर्नेतर्फ प्रारम्भिक कार्यहरू शुरू भै सकेको छ र निकट भविष्यमा ठाउँ ठाउँमा यसका शाखाहरू खडा गरिनेछन्। आशा गर्दछु, यस बैंकको स्थापनाले बैंकिंग व्यवस्था विस्तृत हुनेछ र सर्वसाधारण जनतालाई बैंकिंग सुविधा प्राप्त हुंदै गई देशको आर्थिक तथा मौद्रिक स्थिति बलियो हुंदै जानेछ।

यसरी चालू आर्थिक वर्ष (२०२०।२१) आर्थिक गतिविधिको आधारमा एक सफल वर्ष मान्न सकिन्छ। औद्योगिक उत्पादन केही मात्रामा बढ्दै गएको देखिन्छ; सरकारले मुद्रा तथा बैंकिंग सम्बन्धी क्षेत्रहरूमा उठाएका कदमहरू उत्साहवर्धक रूपले सफलता प्राप्त गर्दैछन्। हो, देशको भौगोलिक अवस्था, प्राकृतिक कारण तथा अरु विकासोन्मुख अवस्थाहरूले समेत गर्दा यसै आर्थिक वर्षमा दैनिक उपभोगका आवश्यक वस्तुहरूको मूल्यमा अप्रत्याशितरूपले वृद्धि हुंदै गएको छ। त्यसप्रति सरकार जागरूक छ र विविध आर्थिक मौद्रिक योजना सम्बन्धी तथा प्रशासकीय उपायहरू कार्यान्वित गरी यसको समाधान गर्ने प्रयास गर्दैछ।

माननीय अध्यक्षज्यू, यस सम्बन्धमा म एक कुरा स्पष्ट गर्न चाहन्छु। हाम्रा छिमेकी राष्ट्रहरूमा आर्थिक विकास सम्बन्धी कार्यहरू धेरै पहिलेदेखि नै प्रारम्भ गरिएकोले क्रमिक रूपले विभिन्न क्षेत्रहरूमा उनीहरूले चाहिने मात्रामा विकास गर्दै जान सके। तर हाम्रो देशमा गत १३।१४ वर्षदेखि मात्र देशविकास गर्ने परम्पराको प्रादुर्भाव भयो, त्यसमा पनि २०१७ साल अघि नाना किसिमका प्रयोगहरू गरिए तापनि देशको आर्थिक अवस्था सुधारनेतिर प्रगति हुन सकेन। अतएव गत ३।४ वर्षदेखि देशको आर्थिक स्थिरता कायम राख्ने उद्देश्यले सरकारी आय व्यय व्यवस्थामा सकेसम्म सुधार ल्याउनेमा श्री ५ को सरकारले सतत प्रयत्न गर्दै आएको छ र लक्ष्यअनुसार सफलता पनि प्राप्त गर्दैछ। फेरि आर्थिक तथा मौद्रिक क्षेत्रमा हामी धेरै नै मात्रामा अहिलेसम्म छिमेकी राष्ट्रहरूमा निर्भर समेत छौं। अतएव, मेरो भनाइको तात्पर्य यो हो कि हामी आफ्ना समक्ष आइपरेका कतिपय समस्याहरू राष्ट्रिय उपायहरू अवलम्बन गरेर मात्र पनि हल गर्न सक्ने अवस्थामा छैनौं।

(२)

अब म आर्थिक वर्ष २०२०।२१ को संशोधित आय व्यय अनुमान प्रस्तुत गर्दछु। गत सालहरूमा जस्तै गरी ९ महीनाको यथार्थ आय व्ययको आधारमा वर्षभरको संशोधित अनुमान तयार गरिएको छ।

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

920

साधारण आयतर्फ आर्थिक वर्ष २०२०।२१ को निति रु. १५ करोड ६७ लाख ७० हजार अनुमान गरिएकोमा रु. १५ करोड ७६ लाख ६६ हजार अर्थात् अनुमान गरिएको आयको ६६ प्रतिशत असूल उपर हुने संशोधित अनुमान छ । भन्सार तथा अन्तःशुल्कबाट क्रमशः रु. ४ करोड ७५ लाख र रु. १ करोड २ लाख अनुमान गरिएकोमा क्रमशः रु. ४ करोड ६३ लाख ७२ हजार तथा रु. १ करोड जति पुग्न जाने संशोधित अनुमान छ । त्यस्तै प्रकारले मालपोतबाट रु. ५ करोड ४५ लाख आम्दानी हुने अनुमान, गरिएकोमा रु. ५ करोड ३० लाख आम्दानी हुने संशोधित अनुमान छ । करहरूबाट रु. ६८ लाख ४० हजार आउने अनुमान गरिएकोमा रु. ५० लाख ८० हजार हुने संशोधित अनुमान छ । साधारणतया प्रशासकीय क्षेत्रमा सुधार हुनाको साथै कर तिर्ने जनताहरूमा समेत देशविकासको भावना बढ्दै गएकोले यसको क्षेत्र क्रमशः विकास हुँदै गएको अनुभव श्री ५ को सरकारले गर्दैछ । जंगलबाट आउने आम्दानीको रु. १ करोड ५६ लाख ६० हजार प्रारम्भिक अनुमान भएकोमा संशोधित अनुमान अनुसार रु. १ करोड ३४ लाख १० हजार हुन जाने देखिएको छ । यसरी आयका प्रमुख साधनहरू मध्ये कुनै कुनैबाट अनुमान भन्दा संशोधित अनुमान केही घट्न गए तापनि साधारणतया गत सालभन्दा यस साल आयको प्रत्येक साधनबाट बढी नै उठ्न सक्ने संशोधित अनुमान छ ।

साधारण खर्चतर्फ रु. १२ करोड ५ हजार अनुमान गरिएकोमा रु. ११ करोड ७६ लाख ८६ हजार अर्थात् अनुमान गरिएको खर्चको ६८ प्रतिशत जति खर्च हुने संशोधित अनुमान छ । गत वर्षहरूमा संशोधित अनुमान तयार गर्दा एक शीर्षकबाट आर्को शीर्षकमा रकमान्तर भएको रकम रकमान्तर भएको शीर्षकको खर्चमा देखाउने चलन थिएन । आर्थिक नियन्त्रण राख्ने नभएको अवस्थामा कतिपय कठिनाइहरूले गर्दा अहिलेसम्म देखाउन सकिएको थिएन । त्यस्ता एकाउण्ट सम्बन्धी समस्याहरू क्रमशः समाधान हुँदै गएकोले हाथो प्रणाली विस्तारै विस्तारै सुदृढ हुँदै आएको छ । तसर्थ यस वर्षको संशोधित अनुमान तयार गर्दा एक शीर्षकबाट आर्को शीर्षकमा रकमान्तर गरिएको रकम सकेसम्म जुन शीर्षकमा रकमान्तर भएको हो सोही शीर्षकको खर्च देखाउने प्रयत्न प्रयास गरिएको छ । यसरी संशोधित अनुमान बढी मात्रामा वास्तविक हुँदै जानेछ भन्ने मेरो धारणा छ ।

चालू आर्थिक वर्ष त्रि-वर्षीय योजनाको दोस्रो वर्ष हो र यस वर्ष विभिन्न आयोजनाहरूमा संतोषजनक रूपले पहिले पहिलेको अपेक्षा खर्च हुन सकेको संशोधित अनुमान छ । विकास तर्फ रु. २० करोड ५ लाख ४३ हजार खर्च गरिने अनुमान गरिएकोमा रु. १४ करोड ५६ लाख ४७ हजार अर्थात् ७३ प्रतिशत जति खर्च हुने संशोधित अनुमान छ । आर्थिक वर्ष २०१६।२० मा विकास तर्फ कूल बजेटको ५७ प्रतिशत मात्र खर्च हुने संशोधित अनुमान थियो । पारमाणिक रूपमा आर्थिक वर्ष २०२०।२१ को संशोधित अनुमानको रकम आर्थिक वर्ष २०१६।२० को रकम भन्दा ५४ प्रतिशत जति बढेको छ ।

मलाई यो सुनाउँदा खुशी लागेको छ कि त्रि-वर्षीय योजनाको दोस्रो वर्षमा विकास तर्फको प्रगति विगत वर्षहरूको अपेक्षा धेरै सन्तोषजनक छ । माल सामानको समयमा उपलब्धि, साधारण प्रशासकीय क्षमतामा वृद्धि, तालीमप्राप्त व्यक्तिहरूको बढी उपयोग आदि

विभिन्न कारणहरूले गर्दा योजना कार्यान्वित गर्ने क्षमता बढेको हो। यता केही वर्ष-देखि कार्यान्वित गरिएको विकास कार्य अध्ययन गरी हेरेमा हाम्रो कार्यक्षमता प्रत्येक वर्ष बृद्धि हुँदै गएको देखिन्छ। यसरी कार्य क्षमता बढ्दै गेमा भविष्यमा द्रुततर गतिले विकास गर्न चाहिने स्थिति तयार गर्ने हाम्रो वर्तमान योजनाको मूल लक्ष्य पूरा हुने छ भन्ने कुरामा दुइमत हुन सक्दैन।

संशोधित अनुमान अनुसार सबभन्दा बढी खर्च भएका क्षेत्रहरू बिजुली, सिंचाइ, खानेपानी, शिक्षा तथा उद्योग देखिएका छन्। यी क्षेत्रहरूमा विकासतर्फको खर्चको ५८.२ प्रतिशत खर्च हुने अनुमान छ। अरु खर्च भएका मुख्य क्षेत्र कृषि, वन, पञ्चायत, हवाइ, स्वास्थ्य आदि हुन्। योजनाको दृष्टिकोणबाट विकासतर्फ भएको खर्चको विचार गर्दा बजेट बाहिर विभिन्न कार्यक्रम भएको खर्चको पनि विचार हुनु उपयुक्त छ। जस्तो, भारतीय सहायता अन्तर्गत त्रिशूली योजनामा भएको रु. २ करोड ५० लाखको खर्च माथि उल्लेख भएको रकमभित्र परेको छैन। रूसी सहायता अन्तर्गतको मेशीनरी, अमेरिकी सहायता अन्तर्गतमा मालसामान र सहायता सम्बन्धी एजेन्सीहरूले खसगरी भारतीय र स्वीस सहायता अन्तर्गत कार्यान्वित भइरहेको कार्यक्रमको खर्च समावेश गरिएको छैन। देशको आर्थिक विकासको लागि भएको वास्तविक खर्च विकासतर्फको बजेट अनुसारको खर्चभन्दा बढी नै छ। यसरी विकासतर्फको बजेटबाट मात्र विकासको पूरा चित्रण पाइन्न।

अब यस आर्थिक वर्षभित्र भएका केही मुख्य आयोजनाहरूको प्रगतिबारे म केही भन्न चाहन्छु। यसवर्ष भएको प्रगतिमा बिजुली, सिंचाइ, शिक्षा तथा उद्योगतर्फ भएको प्रगति उत्साहबर्धक छ। बिजुलीतर्फ पनौती तथा त्रिशूली योजनामा द्रुततरगतिले काम भइरहेको छ र दुबै योजना कार्यक्रम अनुसार नै पूरा हुने आशा छ। काठमाडौं हेटौंडा र वीरगञ्जका डिजल प्लाण्टहरू प्रायः समाप्त स्थितिमा छन् र चाँडै नै चालू हुनेछन्। काठमाडौं विद्युत् वितरण प्रणालीमा सुधार गर्ने कार्यक्रम नियमित रूपमा नै कार्यान्वित भइरहेको छ।

सिंचाइतर्फ यसवर्ष कमला, राप्ती, तिनाउ, हर्दिनाथ र मनुस्मारा आयोजनाहरूमा मुख्य रूपले प्रगति भएको छ। डुण्डुवा योजना समाप्त भएर नहरबाट पानी उपलब्ध गराइएको छ। उद्योगतर्फ चुरोट कारखानाको निर्माण कार्य प्रायः समाप्त भइसकेको छ र उक्त कारखाना चाँडै नै प्रयोगात्मक रूपमा चालू गरिनेछ। पाटन औद्योगिक क्षेत्रमा विभिन्न वस्तुहरूको उत्पादन हुन थालेको छ। छाला जुता र चिनी कारखानामा पनि कार्यक्रम अनुसार नै काम भइरहेको छ। शिक्षातर्फ प्राथमिक, माध्यमिक, बहुमुखी तथा प्रौढशिक्षातर्फ साधारण कार्यक्रम साथै बहुमुखी शिक्षा तथा शिक्षा सामग्री उत्पादनलाई सुव्यवस्थित रूपमा सञ्चालन गर्न भइरहेको निर्माण कार्यतर्फ भएको प्रगति पनि उत्साहबर्धक छ।

उपर्युक्त क्षेत्र बाहेक अरु क्षेत्रमा पनि केही आयोजनाहरूको काममा विशेष प्रगति भएको छ। पञ्चायतहरूतर्फ हुने काममा प्रारम्भमा केही कठिनाई भएपनि सुव्यवस्थित रूपमा काम हुन राम्रो जग बसिसकेको छ। बराबर भइरहेका अञ्चल पञ्चायत र जिल्ला पञ्चायतका

अधिकारीहरूको देशव्यापी सम्मेलनबाट यसतर्फ बढी दक्षता आउने मैले आशा राखेको छु। यातायातर्फ काठमाडौंदेखि हेटौंडासम्म २५ टन प्रतिघण्टा क्षमता भएको रोप्चे चालू भइसकेको छ। काठमाडौं-कोदारी सडकको निर्माण कार्यमा भएको प्रगति सन्तोषजनक छ। साथै यसवर्ष वन, वनस्पति, स्वास्थ्यको कार्यक्रममा नियमित रूपले काम भएको छ। कृषिसुधार कार्यक्रम ज्ञापा, पाल्पा र चितवनमा प्रारम्भ गरिएको छ र अब अझ बढी क्षेत्रमा कार्यान्वित गरिने कार्यक्रम छ। नवलपुरमा पुनर्वास कार्यक्रम सञ्चालन गर्न एक कम्पनीको गठन गरिएको छ र पुनर्वासको काम शुरू गरिएको छ।

यसरी चालू आर्थिक वर्षको निम्ति आयतर्फ साधारण आय (नयां करहरूबाट समेत) रु. १५ करोड ६७ लाख ७० हजार र खर्चतर्फ साधारण खर्च रु. १२ करोड ५ हजार विकास-खर्च (श्री ५ को सरकारले व्यहोर्नु पर्ने) रु. ६ करोड ८२ लाख ३६ हजार समेत गरी जम्मा खर्च रु. १८ करोड ८२ लाख ४१ हजार हुन गई रु. २ करोड ८४ लाख ७१ हजारको घाटा अनुमान गरिएको थियो। संशोधित अनुमान बमोजिम साधारणतर्फको आय रु. १५ करोड ७६ लाख ६६ हजार र खर्चतर्फ साधारण खर्च रु. ११ करोड ७६ लाख ८६ हजार तथा विकास खर्च रु. ४ करोड ६ लाख १० हजार श्री ५ को सरकारले व्यहोर्ने हुन भएकोले रु. ६ लाख मात्र घाटा हुन आएको छ। उक्त घाटाको पूर्ति दीर्घकालीन ऋणबाट गरिएको छ।

चालू आर्थिक वर्षको निम्ति अमेरिकाबाट रु. ६ करोड २५ लाख २२ हजार, भारतबाट रु. २ करोड ८ लाख ८२ हजार र अन्य देशहरूबाट रु. १ करोड ८६ लाख ३ हजार गरी जम्मा रु. १३ करोड २३ लाख ७ हजार प्राप्त हुने अनुमान गरिएकोमा संशोधित अनुमान बमोजिम अमेरिकाबाट रु. ७ करोड ६६ लाख ७७ हजार भारतबाट रु. १ करोड ६८ लाख ६८ हजार र अन्य देशहरूबाट रु. १ करोड २८ लाख ५६ हजार गरी जम्मा रु. १० करोड ६४ लाख ३१ हजार मात्र प्राप्त हुने संशोधित अनुमान छ। साथै आवश्यकतानुसार रकम प्राप्त हुन नसकेका आयोजनाहरूको लागि खर्च नरोकिने गरी श्री ५ को सरकारले पछि विदेशी सहायताबाट मोधभर्ना लिने गरी सापटी दिएको पनि छ। यसरी विकासानुकूल बजेट व्यवस्थामा सुधार आउन तथा दीर्घकालीन विकास कार्य सम्पादन गराउनामा सकेसम्मको प्रयत्न श्री ५ को सरकारले गर्दछ।

साधारण खर्चमा भित्तव्ययिता ल्याई साधारण आयबाट बढीभन्दा बढी रकम बचत गरी देशको विकासकार्यमा लगाउने श्री ५ को सरकारको नीति भएको कुराको उल्लेख मैले त वर्षहरूको बजेट वक्तव्यमा गरिसकेको छु। तदनुरूप श्री ५ को सरकारले आर्थिक वर्ष ०२०।२१ मा विकास खर्चको जम्मा अनुमानको खास बचत र ऋणबाट गरी जम्मा ३२ तिशत खर्च व्यहोर्ने समर्थन भएको छ। यस सम्बन्धमा म यहाँ एक कुरा आर्को भन्न चाहन्छु। धारणतया गत वर्षहरूको अनुभवमा आर्थिक वर्ष भुक्तानी हुने समयमा सरकारको आर्थिक बस्थामा राष्ट्र बैंकसित केही अल्पकालीन ऋणहरू बांकी नै रहन्थ्यो र नयां आर्थिक वर्ष रम्भ भएपछि पनि त्यस्ता ऋणहरू तिर्ने समस्या रहन्थ्यो। तर श्री ५ को सरकारको

आन्तरिक साधनको परिचालनमा दीर्घकालीन विकास ऋणहरूमा विशेष भर दिने नीति अनुसार दीर्घकालीन ऋण बाहेक अरु अल्पकालीन ऋण आगामी आर्थिक वर्ष प्रारम्भ हुँदा बाँकी नरहने संशोधित अनुमान छ। आर्थिक विकासको निति यो उल्हाहबर्धक प्रवृत्ति हो भन्ने मलाई लाग्छ।

आर्थिक वर्ष २०२० श्रावण १ गते सञ्चित कोषमा रु. १ करोड २ लाख ५५ हजारमौज्दा रहेको थियो र संचित कोषबाट भुक्तानी दिनु पर्ने अल्पकालीन ऋणको रकम २ करोड थियो। यसरी श्री ५ को सरकारको सञ्चित कोषलाई रु. ६७ लाख ४५ हजारको ऋण बाँकी रहन आएको देखिन्छ। तर अहिलेको संशोधित अनुमान अनुसार २०२१ साल श्रावण १ गते सञ्चित कोषमा रु. १ करोड २५ लाख मौज्दात बाँकी रहन आउने अनुमान गरिएको छ। साथै त्यस समयसम्म सञ्चित कोषबाट भुक्तानी दिनु पर्ने अल्पकालीन ऋण बाँकी जति रकम सबै भुक्तानी भई केही नरहने पनि भएको छ। यसरी आगामी आर्थिक वर्ष प्रारम्भ हुँदा अल्पकालीन ऋण केही पनि नरहने सरकारी मौज्दातको साथ प्रारम्भ हुने आर्थिक वर्ष २०२१/२२ पहिलो वर्ष हो र यसले पनि हाम्रो आर्थिक आधार दृढतर हुँदै गएको कुरा पुष्टि गर्छ।

(३)

आर्थिक वर्ष २०२१/२२ को निति साधारण तर्फको आय रु. १६ करोड ३६ लाख र खर्च रु. १२ करोड ३१ लाख १२ हजार अनुमान गरिएको छ। यसरी साधारण आय व्ययबाट रु. ४ करोड ७ लाख ८८ हजार खासबचत गरी आर्थिक वर्षको अनुमानित आएको २५ प्रतिशत जति विकासतर्फ खर्च गर्न सकिने अनुमान छ।

अब म आगामी आर्थिक वर्षको आय तथा व्यय अनुमानमा परेका केही मुख्य मुख्य कुराहरूको उल्लेख गर्दछु। आयतर्फको अनुमान तयार पार्दा अरु विकसित देशहरूको अनुभव समेत हाम्रो अवस्था सुहाउँदो मात्रामा उपयोग गरी सकेसम्म बढी वैज्ञानिक तुल्याउने प्रयत्न गरिएको छ। यसको फलस्वरूप मलाई आशा छ कि आगामी आर्थिक वर्षमा आय सम्बन्धी अनुमान अझ बढी वास्तविक हुनजानेछ। आयतर्फ भन्सार तथा अन्तःकुलकबाट चालू आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमानभन्दा क्रमशः रु. ६७ लाख २८ हजार र रु. ३३ लाख बढी आम्दानी हुने अनुमान गरिएको छ। भन्सारबाट हुने आम्दानीको प्रवृत्ति सालसालै बढ्न जाने किसिमको हुन्छ। साथै भन्सार प्रशासनमा सुधार हुँदै जानाले पनि यसको आम्दानी बढ्दै गएको हो। खास गरेर अन्तःकुलक शीर्षकमा साबिकको अंकमा अन्तर देखिएको छ। भारत सरकारबाट नेपालले फिर्ता पाउनु पर्ने भारतीय अन्तःकुलकका केही रकमहरू फिर्ता पाउन बाँकी रहेकोमा आगामी आर्थिक वर्षभित्र केही फिर्ता हुने अनुमान छ। साथै आगामी आर्थिक वर्षको मध्यदेखि वीरगञ्ज चिनी फ्याक्टरी र जनकपुर सिगरेट फ्याक्टरीमा उत्पादन शुरू हुने भएकोले पनि यस रकमबाट बढी आय हुने अनुमान छ।

मालपोतबाट हुने आम्दानी आर्थिक वर्ष २०२१/२२ को निति चालू आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमानभन्दा रु. ८० लाख घटी राखिएको छ। यसो गर्नको मुख्य कारण गत वर्षको

अनुमानमा पहिलेको बक्यौता समेत समावेश भएको र यस सालदेखि त्यस्ता बक्यौता बढ्दै कम रहन गएकोले पनि हो। वनबाट हुने आम्दानी चालू आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमानभन्दा १३ लाख ६५ हजार घटी अनुमान गरिएको छ। यस वर्षसम्म वनकस जडीबूटी ठेक्कामा दिने गरेकोमा आगामी आर्थिक वर्षदेखि ठेक्कामा नदिने श्री ५ को सरकारको नीति भएको र विकास कार्यको निम्ति लकडीको आवश्यकता बढ्दै जाने भई लकडी बिक्रीबाट हुने आम्दानी घट्दै जाने भएकोले यस शीर्षकमा घटी अनुमान गरिएको छ।

नयां करहरूबाट हुने आम्दानीमा पनि कर प्रशासन तथा कर तिर्ने जनता बीच बढ्दो सामञ्जस्य तथा निपुणताको फलस्वरूप चालू वर्षको भन्दा आगामी वर्षमा केही बढ्ने अनुमान राखिएको छ। साथै कर असुली बढ्दै जानु देशविकास प्रति जनताको बढ्दो रुचिको द्योतक पनि हो। ब्याज तथा लाभांश शीर्षकमा चालू आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमानभन्दा रु. ७८ लाख ५८ हजार बढी अनुमान गरिएको छ। यता धेरै वर्षदेखि श्री ५ को सरकारबाट लगानी गरिएका कर्पोरेशनहरू र गैरसरकारी क्षेत्रका मिल फ्याक्टरीहरू सबैजसो घाटामा चलिरहेका थिए। गत ३।४ वर्षदेखि यता श्री ५ को सरकारबाट त्यस्ता कर्पोरेशन र मिल फ्याक्टरीहरूको प्रशासनमा आवश्यकतानुसार सुधार तथा आवश्यक आर्थिक संरक्षण समेत प्राप्त हुंदै आएको छ। फलस्वरूप, देशको औद्योगिक उत्पादन बढ्नाको साथै श्री ५ को सरकारलाई प्राप्त हुने लाभांश आगामी आर्थिक वर्षमा केही बढ्न जाने अनुमान गरिएको छ। साथै आगामी आर्थिक वर्षदेखि सरकारी क्षेत्रमा खुल्ने वीरगञ्ज चिनी कारखाना र जनकपुर सिगरेट फ्याक्टरीको उत्पादन शुरू हुनाले सरकारलाई लाभांश प्राप्त हुनेछ। रघुपति जूट मिलस विराटनगरबाट रु. ६ लाख, नेपाल बैंक लिमिटेडबाट रु. १ लाख ५० हजार, राष्ट्र बैंकबाट रु. २५ लाख, नेशनल ट्रेडिङ लिमिटेडबाट रु. ५० हजार, रायल नेपाल एयर लाइन्स कर्पोरेशनबाट रु. १ लाख, वीरगञ्ज चिनी कारखानाबाट रु. १५ लाख, जनकपुर चुरोट कारखानाबाट रु. ५० लाख र टिम्बर कर्पोरेशनबाट रु. २ लाख गरी जम्मा रु. १ करोड १ लाख आय हुने अनुमान छ।

निजामती प्रशासन शीर्षकमा चालू आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमानभन्दा रु. १५ लाख ७५ हजार बढी अनुमान गरिएको छ। यस शीर्षक अन्तर्गत शिक्षाबाट हुने आम्दानीमा साल-साल विद्यार्थीहरूको संख्या बढ्दै गएकोले आगामी आर्थिक वर्षमा बढी अनुमान गरिएको छ। विविध शीर्षकमा चालू आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमानभन्दा रु. ८० लाख घटी अनुमान गरिएको छ। आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमानमा गत आर्थिक वर्षमा खर्च नभई यस आर्थिक वर्षमा सर्न आएको मौज्जाको रकम समावेश गरिएकोमा आगामी आर्थिक वर्षदेखि मौज्जात रकमलाई खर्च व्यहोरिने स्रोतहरूमा तल छुट्टै देखाइएकोले घटी अनुमान रहन गएको हो।

अध्यक्ष महोदय, मितव्ययिता गरी देशको आर्थिक विकास अझ द्रुततर गतिमा लैजान प्रेरणास्वरूप श्री ५ महाराजाधिराज सरकारबाट यस वर्ष जस्तै आगामी आर्थिक वर्षको लागि पनि मौसूफको बाहुली दाखिल हुने वार्षिक रकममा रु. २ लाख ७६ हजार र शाही वायुयान विभागको वार्षिक खर्चमा रु. ३ लाख समेत जम्मा रु. ५ लाख ७६ हजार कटौती गर्ने हुकुम ब्रह्मको छ।

अब म आगामी वर्षको अनुमानित व्ययमाथि केही उल्लेख गर्दछु । आगामी आर्थिक वर्षमा चालू वर्षको संशोधित अनुमानभन्दा करीब रु. ५४ लाख २३ हजार खर्च बढ्न गएको देखिन्छ । प्रत्येक साल सरकारी कर्मचारीहरूले तलबमा ग्रेड थप पाउने र मरमत र सम्भार खर्च आदिले गर्दा नै हरेक शीर्षकमा केही न केही वृद्धि हुंदै जानु स्वाभाविक हो । तर पनि आगामी आर्थिक वर्षको अनुमानमा चालू आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमानभन्दा राष्ट्रिय पञ्चायत, सर्वोच्च अदालत, श्री ५ को सरकारको सचिवालय, पुलिस, प्रशासन, विविध, कर, एटर्नी जनरल, प्रचार तथा प्रसार, यातायात, बिजुली, निर्माण, शाही परिवार तथा प्रतिनिधिमण्डलको भ्रमण खर्च, पेन्सन भत्ता तथा उपदान, पुनः मतदान, मुआवजा, अन्य आकस्मिक खर्च र भैपरिआउने शीर्षकहरूको खर्च घट्न जाने अनुमान छ । अरु बांकी शीर्षकहरूमा खर्च बढ्न जाने अनुमान छ ।

प्रचार तथा प्रसार शीर्षकमा आर्थिक वर्ष २०२०।२१ मा गोरखापत्र कर्पोरेशनको खर्च समावेश भइराखेकोमा आगामी आर्थिक वर्षमा गोरखापत्रको खर्च समावेश नगरिएकोले यस शीर्षकमा रु. ८८ हजार घट्न गएको छ । एटर्नी जनरल अफिसको खर्चमा चालू आर्थिक वर्षको लागि सरकारी वकीलहरूको खर्च त्यसैमा समावेश भएकोमा सरकारी वकीलहरूको तलब-भत्ता खर्च, जिल्ला प्रशासन शीर्षकमा समावेश गरिएको र अरु अफिससम्बन्धी सबै खर्च घट्न गएकोले यस शीर्षकको अनुमान घटी हुनगएको हो । यातायात शीर्षकमा चालू आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमानभन्दा आगामी आर्थिक वर्षको अनुमानरु. ७ लाख १० हजार घट्न गएको छ । शाही वायुयानको खर्चमा रु. ३ लाख, हेलिकोप्टरको खर्चमा रु. ३ लाख र रोप्वेको खर्चमा रु. १ लाख गरी जम्मा रु. ७ लाख घट्न गएको छ । सिंहदरबार लगायत उपत्यकाका अरु सरकारी भवनहरूको बिजुली महसूल विद्युत् कर्पोरेशनलाई तिर्न बांकी रहेकोले उक्त महसूल तिर्न चालू आर्थिक वर्षको बजेटमा रु. ७ लाख समावेश भइराखेकोमा आगामी वर्षको बिजुली महसूल अफिसहरूको बजेटमा नै समावेश गरिएकोले उक्त शीर्षकको खर्च घट्न गएको छ । पेन्सन भत्ता तथा उपदान शीर्षकमा चालू आर्थिक वर्षमा महंगी भत्ताको एक मुष्ट रकम रु. १६ लाख समावेश गरिएकोमा आगामी आर्थिक वर्षको लागि महंगी भत्ता रकम सबै सम्बन्धित अफिसहरूको आफ्-आफ्नो बजेटमा नै समावेश गरिएकोले यस शीर्षकको अनुमान घट्न गएको छ ।

अब म खर्च बढी भएका रकमहरू र तिनको मोटामोटी कारणहरू पनि संक्षेपमा उल्लेख गर्न आवश्यक सम्झन्छु । महालेखा परीक्षकको विभागको आगामी आर्थिक वर्षको लागि स्वीकृत दरवन्दी बमोजिम नै तलब भत्ता खर्च समावेश गरिएको र यस विभागको कार्यक्षेत्र पनि सालसालै विस्तार हुंदै गइराखेकोले यसको निती बढी रकम समावेश गरिएको छ । जिल्ला प्रशासन शीर्षकमा सरकारी वकीलहरूको तलब-भत्ता खर्च, अञ्चलाधीश अफिस र गोस्वारा-हरूको महंगी-भत्ता खर्च र अरु केही पटके खर्चहरू थप हुन आएकोले खर्च बढ्न गएको छ । विदेशी मुलुकहरूसँग सम्बन्ध बढाउँदै जाने श्री ५ को सरकारको नीति अनुसार आगामी आर्थिक वर्षमा पनि केही राजदूतावासहरू खोल्नै भएकोले वैदेशिक शीर्षकको खर्च अनुमान

बढी राखिएको हो। शिक्षा, स्वास्थ्य, उद्योग वाणिज्य तथा सञ्चार शीर्षकहरूमा चालू आर्थिक वर्षसम्म विकासतर्फ समावेश भइराखेको केही खर्च आगामी आर्थिक वर्षमा साधारणतर्फ सारिएकोले यी शीर्षकहरूको खर्च बढ्न गएको छ। चालू आर्थिक वर्षमा विकास ऋणहरूको व्याज विकासतर्फ समावेश गरिएकोमा आर्थिक पद्धति बमोजिम यस्ता खर्च साधारण आयबाट वेहोरिनुपर्ने भएकोले आगामी आर्थिक वर्षको बजेटमा सबै ऋणको व्याज साधारणतर्फ नै समावेश गरिएको छ। नयाँ स्थापना हुने वाणिज्य बैंकको शेयर खरीद गर्ने रकमसमेत समावेश गरिएकोले यस शीर्षकको खर्चमा वृद्धि हुन गएको छ।

वास्तवमा विगत दुई वर्षभन्दा अगाडिका बजेट अनुमान एक सालमा ३६ प्रतिशतसम्म पनि बढी रहेकोमा आगामी आर्थिक वर्षको खर्च अनुमानमा चालू आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमानभन्दा ४.६ प्रतिशत मात्र वृद्धि भएको छ। उक्त वृद्धिमा पनि ३.७ प्रतिशत वृद्धि सम्पन्न भइसकेको विकास आयोजनाहरूको खर्च साधारणतर्फ सारेकोबाट नै हुन आएको छ। तसर्थ यो वृद्धि विगत वर्षहरूको तुलनामा नगण्य छ अर्थात् खर्चको जम्मा अनुमान १२ करोड ३१ लाख १२ हजारमा विकासबाट साधारणतर्फ सारिएको जम्मा रु. ४३ लाख ३४ हजार घटाउँदा चालू आर्थिक वर्षको संशोधित अनुमानभन्दा आगामी आर्थिक वर्षको अनुमानमा करीब रु. ११ लाखजति मात्र बढ्न जाने देखिन्छ। यसबाट पनि साधारण खर्चतर्फ श्री ५ को सरकारले मितव्ययिताको नीतिलाई आधारभूत मानेको कुरा स्पष्ट हुन आउँछ।

आर्थिक वर्ष २०२१/२२ त्रि-वर्षीय योजनाको अन्तिम वर्ष हो। यस वर्षमा हाल कार्यान्वित भइरहेका आयोजनाहरू बाहेक केही नयाँ आयोजनाहरूमा पनि काम शुरू गर्ने कार्यक्रम राखिएको छ। यस्ता आयोजनाहरूमा सडकतर्फ सिमरा, जनकपुर, विराटनगर, सुनौली-पोखरा सडकहरू, प्रसारतर्फ १२० किलोवाटको ट्रान्समिटर जडान गर्ने कार्य, उद्योगतर्फ कृषि औजार कारखाना र इंट र टाइलको कारखानाको निर्माण कार्य आदि मुख्य हुन्। यी आयोजनाहरूमा काम शुरू गर्नका साथै अरु क्षेत्रमा पनि यथाशक्य योजनाको लक्ष्य हासिल गर्न प्रयास हुनेछ।

आगामी वर्षदेखि प्रशासन तथा सञ्चालनको काममा यथासम्भव विकेन्द्रीकरण गर्ने श्री ५ को सरकारको नीति अनुसार केन्द्रीय र जिल्लास्तरबाट सञ्चालन गरिने काम छुट्याइएको छ। जिल्ला पञ्चायतहरूलाई ऐनद्वारा दिइएको अधिकार तथा कर्तव्य अन्तर्गत खास गरी पञ्चायत विकास, सहकारी, शिक्षा, स्वास्थ्य, कृषि, प्रसार, भवन निर्माण आदिका क्षेत्रमा केही कार्यक्रमहरू राखिएका छन्, जुन कार्यान्वित गर्ने सम्पूर्ण अभिभारा जिल्ला पञ्चायतहरूलाई दिइएको छ। यी परम्परा शुरू गर्नले भविष्यमा विकासतर्फको कार्यक्रममा खर्च समावेश गर्ने स्थानीय स्तरबाटै योजना र कार्यक्रमहरू बन्ने आशा राखिएको छ। यसले गर्दा स्थानीय साधनको राम्रो परिचालन हुनाको साथै देशको सर्वतोमुखी विकास यथाशक्य चाँडै गराउनमा पनि मद्दत मिल्ने छ भन्ने कुरामा शंका छैन।

आर्थिक वर्ष २०२१/२२ को विकासतर्फको खर्च रु. २१ करोड ७१ लाख ७२ हजार हुने अनुमान गरिएको छ। यस रकमको करीब ४१ प्रतिशत अर्थात् रु. ८ करोड ८८ लाख ३६ हजार श्री ५ को सरकारबाट र बांकी रु. १२ करोड ८३ लाख ३६ हजार मित्रराष्ट्रहरूबाट प्राप्त सहायताबाट बेहोरिने छ। विकासतर्फ श्री ५ को सरकारले बेहोर्ने खर्च रु. ८ करोड ८८ लाख ३६ हजार मध्ये रु. ४ करोड ७ लाख ८८ हजार साधारण आयको बचत (नयां करप्रस्ताव बाहेक) बाट बेहोरिने भएको छ। साधारण आयको बचतबाट विकासतर्फको खर्च बेहोरिने सक्ने प्रथम वर्ष चालू आर्थिक वर्ष थियो। आर्थिक वर्ष २०२०/२१ को प्रारंभिक अनुमान बमोजिम रु. २ करोड २३ लाख ७६ हजार (नयां कर प्रस्ताव बाहेक) साधारण आयको बचतबाट बेहोरिने अनुमान भएकोमा आगामी आर्थिक वर्षमा प्रारंभिक अनुमान बमोजिम रु. ४ करोड ७ लाख ८८ हजार (नयां कर प्रस्ताव बाहेक) साधारण आयको बचतबाट बेहोर्न सकिने अनुमान छ। यसबाट देशको आर्थिक अवस्था साल साल सुदृढ हुँदै गइरहेको कुरा स्पष्ट हुन्छ। देशको विकास कार्यमा साल-साल हामीले आफ्नो आन्तरिक साधनबाट बढो सहयोग दिन सकेकोमा म माननीय अध्यक्षज्यू मार्फत माननीय सदस्यहरू तथा सबै देशवासीहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु।

विभिन्न मित्रराष्ट्रहरूबाट आगामी आर्थिक वर्षमा प्राप्त हुने सहायताको परिमाण यस प्रकार छ। संयुक्त राज्य अमेरिका रु. ६ करोड ४४ लाख २५ हजार, भारत १ करोड ६३ लाख १६ हजार, सोभियत रुस ११ लाख ५० हजार, चीन १ करोड २६ लाख ६६ हजार। यस बाहेक स्वीट्जरल्याण्ड, बेलायत, संयुक्त राष्ट्र संघ र यसका सहयोगी संस्थाहरू तथा फोर्ड फाउण्डेशनबाट समेत आर्थिक तथा प्राविधिक सहायता प्राप्त हुँदै आएको छ। देशको विकासको लागि आर्थिक, प्राविधिक तथा अरु रूपमा सहायता उपलब्ध गराउने सबै मित्रराष्ट्रहरूलाई म यहाँ धन्यवाद ज्ञापन गर्न चाहन्छु।

(४)

अब म राजस्व बढाउन पहिलेदेखि नै लगाइआएका करहरूमा केही थपघट गर्न तथा केही नयां करहरू उठाउनसमेत प्रस्तावहरू पेश गर्दछु। पहिले पहिले थप राजस्व उठाएर पनि साधारण खर्च पुग्नाउन सकिन्नथ्यो, तर गत वर्षदेखि हाम्रो त्यस्तो अवस्था छैन। हामी साधारणतर्फ सबै आवश्यक खर्चको व्यवस्था गरी रहन आएको बचतबाट विकासको निम्ति ठोस योगदान दिँदै जान समर्थ हुँदै आएका छौं। मैले माथि उल्लेख गरे बमोजिम आगामी आर्थिक वर्षको निम्ति झन् बढी बचत गरी विकासतर्फ दिन सक्ने भएका छौं। तर हाम्रो जस्तो अविक्सित देशमा एकातिर देशको विकास तीव्रगतिले सम्पन्न गराउनु छ त साथै परावलम्बनको मात्रा क्रमशः घटाउँदै लैजाने लक्ष्य प्राप्त समेत गर्नुछ। यस अवस्थामा क्रमिक रूपले देशको

श्री ५ को सरकारबाट सोझै सञ्चालित नहुने आयोजनाहरूको लागि भारत सरकार-बाट प्राप्त हुने सहायताको रकम रु. ७ करोड ६५ लाख यस रकमभित्र परेको छैन।

बिकासको गतिको साथै राजस्व वृद्धि गर्दै जानेतिर पनि विशेष ध्यान दिदै जानुपर्छ । हो, अहिले नै देशको उत्पादन यथेष्ट मात्रामा बढिसकेको छ र साथै जनताको कर तिर्ने क्षमता विशिष्ट रूपले बढिसकेको छ भन्ने मेरो धारणा होइन । तरपनि क्रमिक रूपले सरकारी आय बढाउन उद्देश्यले र प्रशासनमाथि मात्र बोझ नपर्ने गरी समानता र सरलताको विचारसमेत राखी वर्तमान करहरूमा केही परिवर्तन गर्ने र केही नयां करहरू समेत लगाउने प्रस्तावहरू राख्दैछु ।

(१) आय करको दरमा केही परिवर्तन गरी कर लाग्ने अन्तिम हदको दर ३० प्रतिशतको बदला निम्न बमोजिम ४० प्रतिशत गरिएको छ । यसरी आय करलाई क्रमिक रूपले प्रगतिशील बनाउने प्रयत्न गरिएको छ ।

आय करको दर

खूद आय रु. मा	करको दर रु. मा
रु. ६,००० मा	केही नलाग्ने
त्यस पछिको ४,००० मा	५ प्रतिशत
" " ६,००० मा	६ "
" " ४,००० मा	७ "
" " ५,००० मा	८ "
" " ५,००० मा	१० "
" " ५,००० मा	१२ "
" " ५,००० मा	१५ "
" " ५,००० मा	२० "
" " १०,००० मा	२५ "
" " १०,००० मा	३० "
" " १०,००० मा	३५ "
" " २०,००० मा	४० "
" " जतिसुकैमा पनि	४० "

यसबाट साधारणतया रु. १० लाखजति थप आय हुन जाने अनुमान छ । साबिक बमोजिम उद्योग व्यवसायबाट भएको आयमा २५ प्रतिशत रिहाइ दिइनेछ । तर विदेशस्थित फिल्म डिष्ट्रिब्यूटर्सलाई आय करको दर बमोजिम कर असूल उपर गर्न व्यावहारिक नदेखिएकोले आजदेखि आय करको बदला सिनेमा हलवालाहरूबाट डिष्ट्रिब्यूटर्सहरूले पाउने खूद रकमको ८ (आठ प्रतिशत) का दरले एकमुष्ट दर कायम गरी असूल उपर गरिनेछ । यसबाट श्री ५ को सरकारको राजस्वमा वार्षिक रु. ३ लाख वृद्धि हुने अनुमान गरिएको छ ।

(२) आर्थिक वर्ष २०२०।२१ को निति एकै किसिमका मनोरञ्जनका साधनहरूमा अधिराज्य-भर एउटै किसिमको मनोरञ्जन कर कायम गरिएको हो । राजस्वको दृष्टिमा

२०१६।२० मा रू. ५ लाख असूल भएकोमा यस आर्थिक वर्षभित्र रू. १२ लाखजति हुने अनुमान छ र यो ज्यादै उत्साहबर्धक प्रवृत्ति हो । साथै मनोरञ्जन करमा वृद्धि भएकोले दर्शकहरूको संख्या घट्यो भन्ने र खासगरी तराईका सिनेमामा साधारणतया दर्शकहरूको संख्या थोरै भएकोले नोक्सानसमेत पर्न गएको भन्ने बुझिएको छ । त्यसैले उपर्युक्त सबै मर्काहरू उपर र केवल मनोरञ्जन करको दरमा वृद्धि गर्दा राजस्व बढ्ने नभई दर्शकहरूको संख्या बढेमा मात्र स्वतः राजस्व बढ्न जान्छ भन्नेसमेत सबै कुराको विचार गरी आजदेखि पहिलेको दर खारेज गरी निम्नलिखित दर बमोजिम कर लगाई असूल उपर गरिनेछ ।

कर बाहेक टिकटको मूल्य निम्न बमोजिम भएमा	मनोरञ्जन करको दर	करको दर रू. मा
रू. १५० पैसासम्म		३० प्रतिशत
रू. १५१ पैसादेखि रू. १।-सम्म		४० "
रू. १।१ पैसादेखि रू. १।५० सम्म		६० "
रू. १।५१ पैसादेखि रू. २।- सम्म		६० "
रू. २।१ पैसादेखि रू. जतिसुकैमा पनि		१०० "

यसरी हिसाब गर्दा १ पैसाभन्दा कम अंश पर्न आएमा त्यसलाई एक पैसा नै मानिनेछ । तर काठमाडौं उपत्यकामा लगाइएको मनोरञ्जन करको दरमा उपत्यका बाहेक अन्य क्षेत्रहरूमा ३० प्रतिशत रिहाइ दिइएको छ । साथै देशको सांस्कृतिक विकासको निम्ति देखाइने सांस्कृतिक लोक नृत्य, प्रदर्शन, खेलकूद, नाच गान आदिमा मनोरञ्जन कर आजदेखि माफि गरिएको छ । यसबाट राजस्वमा केही फरक पर्ने छैन ।

- (३) विदेशी मुद्रा आर्जन गर्नसमेत पर्यटन उद्योगको विकास गर्नुपर्ने भएको र यता केही वर्षहरूदेखि यसबाट प्राप्त हुने विदेशी मुद्रा बढ्दै गएकोले आजदेखि होटेल कर खारेज गरिएको छ । यसबाट करीब रू. ३ लाख घट्न जानेछ ।
- (४) साधारणतया अरू विकसित राष्ट्रहरूमा आयको प्रमुख स्रोत अन्तःशुल्क नै छ । यसमा आवश्यक परिवर्तन आयको दृष्टिले नै गरिने चलन छ तापनि नेपालमा अहिलेसम्म केही वस्तुहरूमा मात्र अन्तःशुल्क लगाइएको र ती वस्तुहरूको उत्पादन पनि यथेष्ट भइनसकेकोले तिनको विकास र उत्पत्तिको विशेष ध्यान राखी, समुचित संरक्षण दिएर तिनको दरमा परिवर्तन गरिनु पर्छ ।

तसर्थ उपर्युक्त सिद्धान्तको आधारमा साकमा लगाइ आएको अन्तःशुल्कको दर खारेज गरी आजदेखि तपसीलको दर बमोजिम अन्तःशुल्क लगाइने र असूल उपर गरिने छ ।

- (क) सलाई:- प्रत्येक सलाई कांटी ५७६०' (औसत ४० कांटीवाला बट्टाको ग्रीस वा १४४ बट्टा) को रु. ४। चारको दरले अन्तःशुल्क लगाइएको छ। प्रत्येक बट्टामा औसत ४२ कांटीभन्दा बढी ४३ कांटी पूरा भएमा प्रतिग्रीस १०६।। पैसाका दरले बढाई लिइनेछ र एवं प्रकार प्रतिबट्टा १, कांटी पूरा बढी भएमा प्रत्येक ग्रीसमा १०६।। पैसाका दरले लिइनेछ। तर प्रत्येक बट्टामा औसत १, कांटी पूरा नबढी अंश (फ्राक्सन) मात्र बढ्न गएमा त्यस्तो अंश (फ्राक्सन) को वृद्धि बढी मानिने छैन। सलाई कांटी १० वा २० को प्याकेटमा पनि प्रति २८८ कांटीको १०६।। पैसाका दरले अन्तःशुल्क लाग्नेछ।
- (ख) प्रतिहजार चुरोट (खिल्ली) मा रु. १।- लगाइएको छ।
- (ग) चिनी प्रतिमनमा रु. ७।- लगाई असूल उपर गरिनेछ।
- (घ) खाण्डसारी चिनीमा प्रतिमनमा रु. ३।२५ लगाई असूल उपर गरिनेछ।
- (ङ) मदिरा:- महुवा भट्टी ठेक्कामा दिइएको बाहेक डिष्टिलरीहरूबाट उत्पादन भएका मदिराहरूमा प्रतिप्रूफ स्पिरिट ग्यालन रु. ६०।- अन्तःशुल्क लगाइएको छ। प्रूफस्पिरिटभन्दा बढी शक्ति भएमा सोही अनुपातमा बढी र घटी भएमा सोही अनुपातमा घटी गरी अन्तःशुल्क लिइनेछ।

आजदेखि निम्नलिखित वस्तुहरूमा समेत अन्तःशुल्क लगाउने प्रस्ताव राख्दछु।

जूटका हेसिन कपडामा प्रति मेट्रिक टन रु. १५०।-

जूटका बोरा र सुतलीमा प्रतिमेट्रिक टन रु. ७०।-

बिडीमा प्रतिहजार रु. १।-

तर बिडीमाथिको अन्तःशुल्क १० जना र सोभन्दा बढी मजदूर काम गर्ने प्रत्येक बिडी फ्याक्टरीबाट उत्पादन भएको बिडीमा मात्र लागू हुनेछ।

उपर्युक्त अन्तःशुल्कमा परिवर्तन गर्नले र नयां लगाइएका अन्तःशुल्कबाट समेत गरी र नयां चुरोट फ्याक्टरी र चिनी फ्याक्टरीबाट प्राप्त हुने आयसमेत गरी जम्मा रु. ६० साठी लाख रुपयांजति आय बढ्ने अनुमान गरिएको छ।

श्री ५ को सरकारको भन्सारसम्बन्धी नीति, उद्योग तथा व्यवसायलाई संरक्षण एवं प्रश्रय दिने, अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा नेपालको व्यापार विकसित तुल्याउंदै लैजाने र आयात निर्यातलाई सन्बुलित गर्न निकासीलाई यथाशक्य प्रोत्साहन दिने र साधारण उपभोक्ताहरूको दैनिक बह्दो आवश्यकतामाथि ध्यान दिंदै यसको समाधानमाथि विचार गर्दै जानेसमेत रहेको छ। उपर्युक्त नीति कार्यान्वयन गर्न आवश्यक सुझाव दिन केही महीना अघि श्री ५ को सरकारले नवौं टचारीफ बोर्डको गठन गरेको थियो। उक्त बोर्डको अधिकांश सैद्धान्तिक सिफारिश सरकारले मान्यता दिंदै र विभिन्न वस्तुहरूमा अनुसूची १, २, ३, ४, ५ बमोजिम साधारण अदल बदल गरी भन्सार महसूल लगाइएको छ।

उद्योगधन्धालाई विकसित तुल्याउन चाहिने कच्चा माल देशभित्र नै खपत गराउने उद्देश्यले त्यस्ता मालहरूको निर्यातमा महसूल बढाइएको छ । कच्चा माल देशभित्र नै पर्याप्त रूपले उत्पादन गर्न र उपलब्ध गराउने दिशातर्फ प्रोत्साहन दिने उद्देश्यले त्यस्ता मालको आयातमा भने साधारणतः महसूल घटाइएको छैन । तर निकट भविष्यमा नै खुल्लु लागेका चिनी मिललाई देशभित्र उत्पादन गरिएको ऊखु पर्याप्त नहुने भएकोले राजस्वमा केही हानि हुने भए तापनि औद्योगिक हितको निम्ति ऊखुको आयात महसूल माफि गरिएको छ । जूटको आयातमा समेत दुई तिहाइ महसूल घटाइएको छ । बाहिरी प्रतिस्पर्धाबाट देशमा भर्खर खुल्लु लागेका उद्योगहरूलाई संरक्षण दिन तैयारी मालको आयात महसूल चाहिंदो मात्रामा तथा चाहिएको क्षेत्रमा बढाइएको छ । उद्योग र यातायातको बढ्दो उपयोगितालाई ध्यानमा राखी ए. आर. वन् इन्भ्वाइसतर्फ आयात हुने लाइट तथा हेवी ट्रुब डिजल आयलको साविक सरचार्ज आधि घटाइएको छ । घरेलु उद्योगधन्धालाई प्रश्रय दिने सरकारी नीति अनुरूप सिउने बून्ने मेशिनको आयात महसूल घटाइएको छ र सुती रिल धागोको महसूल माफि नै गरिएको छ ।

धुको निर्यातलाई खास गरेर पश्चिम तराईका जिल्लाहरूबाट अझ बढावा दिन धु भनें मार्का छापवाला खालि टिनको पैठारी महसूल माफि गरिएको छ । पूर्व-पश्चिम राजमार्गको अतिरिक्त तराई र पहाडी क्षेत्रमा समेत मोटर चल्ने बाटोको विस्तार हुंदै गएकोले यातायातको आवश्यकतालाई ध्यानमा राखी तत्सम्बन्धी साधन, मोटर गाडी र साइकल र तिनका पार्ट पूजाको समुद्रपारको आयात महसूलमा साविकभन्दा केही प्रतिशत घटाइएको छ । साथै अरू समुद्रपारबाट आयात हुने वस्तुहरूमा पनि साविकभन्दा ४० देखि ६० प्रतिशतसम्म महसूल घटाइएको छ । यो साधारण उपभोक्ताहरूको बढ्दो आवश्यकतालाई विशेष ध्यानमा राखी गरिएको छ । सर्वसाधारण जनताको स्वास्थ्यको दृष्टिले ताजा मासु, दूध, फलफूल इत्यादिमा आयात महसूल माफि गरिएको छ ।

यसरी उपर्युक्त बमोजिम दरबन्दी घटाउनाले भन्सार महसूल आयमा हुन आउने घटीको कमीलाई आलस, मुमफली आदिको तेल, महुवा, जडीबूटीसमेत केही मालको आयात तथा काँचो छाला, मकै, धान, चामलसमेत केही मालको निकासी महसूल बढाई पूर्ति गरिएको छ ।

नेपालमा स्थानीय खर्च ब्यहोर्नको लागि सरकारको सहायतार्थ समुद्रपारका मुलुकहरूबाट प्रोजेक्टका निमित्त आयात हुने सुती कपडामा पनि अधिकतम सौविध्य प्राप्त राष्ट्रको दरबन्दी सरह महसूल राखिएको छ ।

ए. आर. वन् इन्भ्वाइस फार्मबाट आयात भएका तल लेखिएका माल वस्तुहरूमा सो फार्ममा जनिएका मोलको तल लेखिए बमोजिम सयकडाका दरले सरचार्ज लगाइएको छ ।

(क) ऊनी, रेशमी, नाइलन, टेरोलिन, आर्टसिल्क इत्यादि सबै किसिमका कपडामा, फार्ममा जनिएको मूल्यको सयकडा ३ सरचार्ज लाग्नेछ ।

आधिकारिकता मुद्रण विभागक १२५ मणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

- (ख) लुगा धुने र नुहाउने साबुनमा, फार्ममा जनिएको मूल्यको सयकडा ३ सरचार्ज लाग्नेछ ।
- (ग) चिया, कफीमा, फार्ममा जनिएको मूल्यको सयकडा १० सरचार्ज लाग्ने छ ।
- (घ) मोबिल, ल्यूब्रिकेटिंग आयलमा, फार्ममा जनिएको मूल्यको सयकडा १० सरचार्ज लाग्नेछ ।
- (ङ) जूटको कपडा, बोरा, सुतरीमा, फार्ममा जनिएको मूल्यको सयकडा ३ सरचार्ज लाग्नेछ ।
- (च) कांचको माल (चूरा समेत) मा, फार्ममा जनिएको मूल्यको सरकडा १० सरचार्ज लाग्नेछ ।
- (छ) बैटरी (वेट र डार्ड) मा फार्ममा जनिएको मूल्यको सयकडा १० सरचार्ज लाग्नेछ ।
- (ज) रबरको सबै किसिमको मालमा फार्ममा जनिएको मूल्यको सयकडा १० सरचार्ज लाग्नेछ ।

उपर्युक्त प्रस्तावको फलस्वरूप श्री ५ को सरकारलाई आगामी आर्थिक वर्षमा जम्मा थप रु. ४० लाख बढ्ने अनुमान छ ।

- (५) देशका विभिन्न स्थानमा जग्गाको मालपोत वा तिरो नतिरी भोग चलन भइरहेको अहिले पनि कतिपय स्थानहरू छन् । खास गरेर, हाल आवादी जग्गा मानिसहरूले भोगचलन गरे तापनि हाल आवादी रोकिएकोबाट दर्ता हुन पाएको छैन । त्यस्तै गरी २००६ सालमा खान्नाको जग्गा खारेज भए तापनि त्यस्ता जग्गा मध्ये धेरै अहिले दर्ता गर्न बाँकी राखेको कारणबाट मालपोत नतिरी भोग चलन भएको छ । फेरि रकम चलाए बापत जग्गा भोग चलन गरी आएकोमा २०२० सालको आर्थिक ऐनले रकम खारेज भए पछि त्यस्ता जग्गा दर्ता गरी आंठा सरह पोत लगाउनुपनमा सबै जग्गा दर्ता हुन सकेको छैन । अतएव आगामी वर्षमा यस्ता सबै जग्गाहरू दर्ता गराई मालपोतसमेत असूल उपर गर्ने व्यवस्था श्री ५ को सरकारले गर्नेछ । यसबाट करीब रु. ४० लाखसम्म थप आय हुन आउने अनुमान छ ।

माननीय अध्यक्षज्यू, सकेसम्म भूमिको उत्पादकत्वको आधारमा समान किसिमको तिरो कायम गराउने हेतुले मैले आर्थिक वर्ष २०२०/२१ को निति मालपोतमा परिवर्तन गर्ने प्रस्ताव राखेको थिएँ । सोही अनुसार असूलीको दृष्टिबाट यस आर्थिक वर्षमा जग्गाको सहयोग बढी-मात्रामा पाइए तापनि ठाउँ ठाउँमा जस्तो पहाडी हिम प्रदेशका जग्गाहरूमा जहाँ मुश्किलले एक बाली मात्र लगाउन सकिन्छ, वा तराईको पहाडी क्षेत्र पाखामा र भित्री मधेशको पहाडी भागमा जहाँ उपज मुख्यतः कोदो मकै मात्र हुन्छ र पहाडी प्रदेशहरूमा किसिम नखुलेको जग्गा-हरूमा समेत मर्का परेको थाहा भएको छ । हो, देशको समस्त सभै समाप्त नभएसम्म कुनै न कुनै

आधिकारिक रूपमा विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

व्यक्तिलाई सुबिधा वा मर्का पर्नेबाट बञ्चित गर्न सकिन्छ । तर सकेसम्म सबैलाई समानता होस् भन्ने आधारमा आर्थिक वर्ष २०२१/२२ को निति निम्नलिखित स्थानहरूमा निम्नलिखित व्यवस्था बमोजिम मालपोतमा तिरो लगाई असूल उपर गरिनेछ ।

- (क) आर्थिक वर्ष २०२१/२२ को निति तराई क्षेत्रमा रु. १५१- र रु. २०१- प्रतिबिगाहाका दरले लागेको मालपोत कायम नै राखी तराई तथा भित्री मधेशको पहाडी क्षेत्रमा बिगाहा १ को रु. १०१- मात्र मालपोत ठेकिएको छ ।
- (ख) पहाडमा किसिम नखुलेको दर १ मुरी माटोको १६० साठी पैसा हुन गएबाट चाहारभन्दा पनि खराब जग्गाको बढी मालपोत लागेको भन्ने थाहा भएकोले किसिम नखुलेको खेतको आर्थिक वर्ष २०२१/२२ को निति १ मुरी माटोको १३५ पैतीस पैसा कायम गरिएको छ । साथै कुनै कुनै पहाडी क्षेत्रमा १ माना बीजनको रु. १२ दुई पैसाका दरले तिरो ठेकिएकोमा २०२० सालमा रु. ११५ पन्ध्र पैसा लाग्न गई मर्का परेको हुंदा आगामी वर्षलाई १ माना बीजनको रु. ११० दश पैसाका दरले लिने गरी अरू पहाडी क्षेत्रमा लागेको दरसाविक बमोजिम नै कायम राखिएको छ ।

उपर्युक्त बाहेक अरू सबै करहरू साविक बमोजिम नै कायम राखिएका छन् । मैले माथि प्रस्तुत गरेका करसम्बन्धी प्रस्तावहरूको फलस्वरूप रु. १ करोड ५३ लाख थप आय आउनेमा होटेल कर खारेज गरिएकोले सो कटाउंदा खास रु. १ करोड ५० लाख र श्री ५ को सरकारको खास बचत रु. ४ करोड ७ लाख ८८ हजारबाट बढ्न गई रु. ५ करोड ५७ लाख ८८ हजार पुग्न जाने देखिन्छ । अर्थात्, विकासको निति साधारण आयको बचतबाट मात्र श्री ५ को सरकारले आयको ३१ प्रतिशत व्यहोर्न सक्ने स्थितिमा पुग्न, अध्यक्ष महोदय, देशको विकासको निति एक ठूलो गौरवको कुरा हो । श्री ५ को सरकारले विकासतर्फ जम्मा ४१ प्रतिशत खर्च व्यहोर्न भएकोमा २७ प्रतिशत जति राजस्वबाट र १४ प्रतिशत मौज्जात तथा ऋणबाट व्यहोर्न सक्ने अनुमान छ, जब कि आर्थिक वर्ष २०२०/२१ को बजेटमा १६ प्रतिशत राजस्वबाट र १५ प्रतिशत अरू स्रोतहरूबाट व्यहोरिने अनुमान थियो । यसरी पनि रु. ३ करोड ३० लाख ४८ हजार न्यून रहन आउने देखिन्छ । उक्त मध्ये आर्थिक वर्ष २०२०/२१ मा खर्च नभई मौज्जात गर्न आउनेबाट रु. १ करोड २५ लाख व्यहोरिनेछ । साथै विदेशी ऋण रु. १ करोड ५५ लाख ४८ हजार समेत गर्दा रु. ५० लाख अरू न्यून देखिन आउंछ । उक्त न्यून दीर्घकालीन विकास ऋणपत्रबाट पूर्ति गरिनेछ ।

अध्यक्ष महोदय, देशको द्रुततर आर्थिक विकासको निति देशको प्रत्येक-साधनको सदुपयोग हुनु नितान्त आवश्यक छ । आन्तरिक साधनको परिचालनमा जनसाधारणमा समेत विकास अनुकूल जागृति उत्पन्न गराई आफू-आफना स्थानबाट सबैले यथाशक्य योगदान दिने अवसर उपलब्ध गराइदिनु पनि उत्तिकै जरूरी हुन्छ । यस आधारमा छरिएका साना तिना बचतलाई एकत्रित गरी विकासकार्यको निति उपलब्ध गराउन यस आर्थिक वर्षमा दीर्घकालीन ऋणपत्रहरू निष्काशन गरिए र आगामी वर्षको निति पनि निष्काशन गरिदैछन् । यसै आधारमा आन्तरिक

साधनहरूको परिचालन गरी देशको विकास गर्ने आवश्यक वातावरण समेत सृजना गरी देश-भिन्न नै सकेसम्म सबै नागरिकहरूले लगानी गरून् भन्ने उद्देश्यले नेपाली नागरिकहरूले बाहिर विदेशमा पूँजी लगानी गर्न नपाउने व्यवस्था ऐनद्वारा मिलाइने भएको छ ।

अब स आगामी आर्थिक वर्ष २०२१/२२ को विदेशी विनिमय बजेट पेश गर्दैछु । चालू आर्थिक वर्षमा आम्दानीतर्फ रू. ४ करोड १६ लाख खर्चतर्फ आम्दानीभन्दा लगभग रू. ४८ लाख बढी हुने अनुमान गरिएको थियो । यसरी बढी हुने रकम आर्थिक वर्ष २०१६/२० मा हुन आउने बचतबाट पुन्याउने अनुमान थियो । हालसम्म भएको आम्दानी खर्च दुवैतर्फ विचार गर्दा अनुमानभन्दा लगभग १४ प्रतिशत बढी नै आम्दानी हुन आउने संशोधित अनुमान छ । खर्चतर्फ जम्मा अनुमान गरिएको रकममा ७० प्रतिशत मात्र खर्च हुने संशोधित अनुमान छ । कम खर्च हुन जानाको मुख्य कारण विकासतर्फ छुट्याइएको रकममध्ये कुनै कुनै गैरसरकारी क्षेत्रमा खोलिने ठूलठूला उद्योगहरू यस वर्षभित्र स्थापना गर्ने काम समयमा हुन नसक्नाले पनि हो । यी सबै कुराको विचार गर्दा चालू वर्षको जम्मा आम्दानीको लगभग ३० प्रतिशत बचत नै हुने अनुमान गर्न सकिन्छ । नेपाल राष्ट्रबैंकमा रहेको परिवर्त्य विदेशी विनिमयको मौज्जातको स्थिति हेर्दा २०२० आषाढ महीनाको तुलनामा २०२१ साल जेष्ठ महीनामा ३० प्रतिशत वृद्धि नै भएको देखिन आएको छ ।

विदेशी मुद्राको खर्च विकास कार्यको प्रगतिको साथै क्रमशः बढ्दै गएको छ । उदाहरणको रूपमा, विकास खर्च शीर्षकमा आर्थिक वर्ष २०१८/१९ को खर्च रू. १ करोड २ लाख थियो, जब कि २०२०/२१ मा रू. २ करोड ८७ लाख पुगेको छ । आगामी वर्षको निम्ति विकास खर्च रू. ३ करोड ८२ लाख अर्थात् जम्मा खर्चको लगभग ६२ प्रतिशत अनुमान गरिएको छ । गत साल मंले बजेट प्रस्तुत गर्दा आर्थिक वर्ष २०१६/२०मा निकासी व्यापार घट्दै गएको कुरा व्यक्त गरेको थिएँ । विदेशी विनिमयको मुख्य स्रोत नै निकासी व्यापार हुँदै जानुपर्ने भएकोले यसमा क्रमशः बढी क्रियाशील हुँदै जाने अनुमानबाट रू. ६० लाखको विदेशी विनिमय आम्दानी हुने अनुमान गरिएको थियो । तर कतिपय कारणहरूले गर्दा आर्थिक वर्ष २०२०/२१मा यस स्रोतबाट भएको आम्दानी आर्थिक वर्ष २०१६/२० को तुलनामा केही बढी भए तापनि लक्ष्य अनुसार आर्जन हुन सकेन । तसर्थ यस दिशातर्फ ध्यान दिई निकासी व्यापारलाई विशेष प्रोत्साहन दिनुपर्ने आवश्यकता छ । पर्यटन उद्योगबाट यसवर्ष ५७ प्रतिशत बढी आम्दानी हुन आउने संशोधित अनुमान छ । देशमा होटेल व्यवसाय क्रमशः विकास हुँदै गएकोले देशभित्र आउने पर्यटकहरूको संख्यामा पनि अरू वृद्धि हुँदै जाने प्रवृत्ति देखिन्छ । यसबाट विदेशी विनिमयको आर्जन बढ्दै जाने कुरा स्वयंसिद्ध छ ।

आगामी आर्थिक वर्षको प्रस्तुत विदेशी विनिमयको बजेटमा जम्मा रू. ४ करोड ७० लाख आम्दानी र रू. ६ करोड १८ लाख खर्च हुने अनुमान गरिएको छ । यसमा जम्मा रू. १ करोड ४८ लाख घाटा पर्न आएको छ र सो घाटा चालू सालको बचतबाट पुन्याइनेछ । आर्थिक वर्ष २०२१/२२ त्रि-वर्षीय योजनाको अन्तिम वर्ष भएको हुनाले विकासतर्फ कतिपय बाँकी रहन गएका

आयोजनाहरूको योजना अवधिभित्र लक्ष्य प्राप्त गर्न यस आर्थिक वर्षभन्दा बढी खर्च हुन जाने अनुमान छ । अन्य शीर्षकहरूको खर्च जम्मा खर्चको अनुपातमा घट्दै गएको छ तापनि विकास कार्य अनुरूप विकासतर्फको खर्च प्रतिवर्ष बढ्दै गएको देखिन्छ र भविष्यमा विकासको गतिको साथै अरु पनि बढ्दै जानेछ । अतएव दीर्घकालीन दृष्टिको आधारमा, अरु कुराहरूको अतिरिक्त, देशको निकासी व्यापार बढाउंदै लगी देशको विकासको गति अनुरूप खर्च गर्न सक्ने तुल्याउन विदेशी मुद्राको आर्जन बढाउंदै जाने श्री ५ को सरकारले आगामी वर्ष आवश्यक कदमहरू लिनेछ ।

वास्तवमा ३।४ वर्ष अघिसम्म पनि आवश्यक आर्थिक सुधार ल्याई देशलाई स्वावलम्बी तुल्याउनेतर्फ प्रयास भएकै थिएन । फलस्वरूप बजेटमा ज्यादा घाटा पर्दै आयो र यी घाटाहरू थप नोट निष्काशनद्वारा तथा मौज्जातबाट पूर्ति गर्ने उपायहरू अपनाइयो । यस विषयमा मैले गत वर्ष बजेट पेश गर्दा पनि उल्लेख गरेको थिएँ । यस प्रकारको बजेट प्रणाली कायम राख्दा देशको आर्थिक अवस्था दिन परदिन गिर्दै जानु स्वाभाविक नै थियो । देशको आर्थिक अवस्था सुधारने विषयहरूमा उचित रूपले विचार गरी श्री ५ को सरकार बजेटमा मितव्ययिता तथा संयमितता ल्याउनेतर्फ गत ३ वर्षदेखि लगनशील रहिआएको छ । मैले भर्खरै पेश गरेको बजेटबाट यत आधारमा सफलतापूर्वक अगाडि बढ्दै छौं भन्ने कुरा स्पष्ट झल्कन्छ ।

उपर्युक्त प्रयासहरूको आधारमा मैले आर्थिक वर्ष २०१६।२० को बजेट पेश गरेदेखि श्री ५ को सरकारको आर्थिक नीतिसम्बन्धी तीन प्रमुख सिद्धान्तहरूबारे बराबर चर्चा गर्दै आएको छु । यी सिद्धान्तहरू दीर्घकालीन भए तापनि तिनको कार्यान्वयन खास गरी आर्थिक वर्ष २०२०।२१ मा विशेष उत्साहवर्धक रूपले हुन सक्यो । मुख्यतः विकास कार्यको सञ्चालनको निति विदेशी सहायताको बढ्दो निर्भरता क्रमशः घटाउंदै लैजानेतर्फ बढी प्रयास हुंदै गएको छ । यसको निति हामीले आफ्नो खुट्टामा उभिन सक्ने स्थितिमा पुग्नु, आयमा वृद्धि ल्याई हाँचो उपलब्ध सीमित आन्तरिक साधनहरूको परिचालन सही मात्रामा गर्नु आवश्यक छ । हाँचा समक्ष कतिपय समस्याहरू छन् । कर प्रशासनमा क्षमता आए तापनि जनताको कर तिर्न सक्ने क्षमता पनि बढ्दै जानुपर्छ । यसको निति उत्पादनको वृद्धि नभई हुंदैन । तर पनि देशमा हाल लागू भएका जतिपनि करहरू छन् तिनबाट केही मात्रामा राजस्वमा वृद्धि ल्याई विदेशी सहायता माथिको परालम्बन क्रमशः घटाउंदै जानामा सफलता प्राप्त भएको छ । यसको साथै यस आर्थिक वर्षमा श्री ५ को सरकारले साधारणतर्फको खर्चमा कटौती ल्याउनमा र सर्वप्रथम दीर्घकालीन ऋण निष्काशित गरेर विकास कार्यको जम्मा खर्चको ३२ प्रतिशतसम्म श्री ५ को सरकारले बेहोर्नमा समर्थ हुन सकेको छ र साथै यी प्रतिशत आगामी वर्षमा ४१ जति पुग्ने अनुमान छ । श्री ५ को सरकारले मित्रराष्ट्रहरूबाट ऋणहरू उपलब्ध गरी सहायता घटाउंदै लैजाने दिशातिर क्रमशः अगाडि बढ्दै गएको प्रवृत्ति यस वर्ष र आगामी वर्षको बजेटबाट स्पष्ट देखिन्छ । यसै नीतिको आधारमा देशको औद्योगिक विकासको निति संयुक्त राज्य अमेरिका, रूस, र जर्मन सरकारबाट ऋणहरू प्राप्त भएको छ र निकट भविष्यमा भारत सरकारबाट समेत

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

ऋण प्राप्त गर्ने व्यवस्था हुंदैछ । निःसन्देह यो कुनै एक दिनमा गर्न सकिने काम होइन । कतिपय बाधा तथा समस्याहरू हुंदा हुंदै पनि सततः प्रयासको फलस्वरूप नै क्रमिक रूपले हामी लक्ष्य प्राप्तिको निती अगाडि बढ्दै छौं ।

दोस्रो कुरा, हाम्रो देश कृषिप्रधान भएको हुंदा कृषि उत्पादन बढाउन भूमिसम्बन्धी सुधारहरूको आवश्यकतामाथि धेरै वर्ष अघिदेखि विचार हुंदै आएको हो । कतिपय योजनाहरू तयार भए र सुझाबहरू पनि प्राप्त भए । तर तथ्यांकको अभावमा मौजूदा स्थितिको आधारभूत कुरालाई ध्यानमा नराखिएको हुनाले ती योजना तथा सुझाबहरू कार्यरूपमा परिणत हुन सकेनन् । यस पृष्ठभूमिमा विशेष सिद्धान्तकै आधारमा मात्र योजना सञ्चालन नगरी स्थानीय चाल चलन, भौगोलिक स्थिति, रहन सहन तथा आर्थिक अवस्थाको आधारमा एउटा व्यावहारिक योजनाको आधारभूत तथ्यहरू पत्ता लगाउने उद्देश्यले हाल केही जिल्लाहरूमा प्रयोगात्मक रूपबाट भूमिसुधार गरिएको कुरा सबैलाई विदितै छ ।

तेस्रो नीतिसम्बन्धी विषय हो विकास अनुरूप प्रशासन यन्त्रमा सुधार ल्याउनु । प्रशासन यन्त्रको सुधारमा वैज्ञानिकरणको बारेमा गत वर्ष मैले जे जति संकेत गरेको थिएँ ती कार्यक्रमहरूमा हाम्रो क्षमता अनुसार प्रगति हुंदै गएको छ । साधारण प्रशासनमा अधिकार प्रत्यायोजनको सिद्धान्त बढी भन्दा बढी मात्रामा कार्यान्वित गरिंदैछ । साथै स्थानीय अफिसरहरूलाई बढी सहयोग र अधिकार दिने हेतुले केही जिल्ला अफिसहरूको सर्भेक्षणको कार्य यस आर्थिक वर्षभित्र सम्पन्न गरिएको छ । गजेटेड तथा ननगजेटेड कर्मचारीहरूको प्रशिक्षण कार्य पनि क्रमशः बढी रूपले हुंदैछ । जिल्ला जिल्लामा प्रशिक्षणको काम पनि चाँडै नै प्रारम्भ गरिने भएको छ । प्रशासकीय तालिम केन्द्रको स्थापना भइसकेको छ र आगामी आर्थिक वर्षमा यसको भवन निर्माण पनि प्रारम्भ हुनेछ ।

साथै शासन व्यवस्थामा विकेन्द्रीकरणको नीतिको सफलता यसको र पञ्चायत व्यवस्थाको पारस्परिक सम्बन्धमा निर्भर रहन्छ । विकेन्द्रीकरणतर्फ पहिलो कदमस्वरूप केही जिल्लामा पञ्चायतहरूलाई परीक्षणको रूपमा प्रशासनसम्बन्धी अधिकांश अधिकार सुम्पिने व्यवस्था आगामी आर्थिक वर्षमा गरिने भएको छ । यसै आधारमा पञ्चायत र जिल्ला प्रशासनमा सामञ्जस्य ल्याउन विकास जिल्लाहरू अनुरूप माल अड्डाजस्ता सरकारी अड्डाहरू आगामी आर्थिक वर्षमा मिलाइने छन् । साथै जिल्लास्तरका सबै अड्डाखानाहरूलाई सकेसम्म एकै ठाउँमा राख्ने व्यवस्था गरिंदैछ । यस्ता भवनहरू बनाउन आगामी वर्षको बजेटमा निर्माणतर्फ रु. २० लाख जतिको व्यवस्था गरिएको छ । विकास जिल्लाहरूको आधारमा नै जिल्लासम्बन्धी सबै प्रशासकीय काम कारवाही हुने भएको छ । यसबाट प्रशासकीय आधारमा सामञ्जस्य आई वर्तमान कतिपय समस्याहरूको समाधान हुंदै जानेछ । अध्यक्ष महोदय, मलाई विश्वास छ कि यस्ता सुधारहरूबाट प्रशासनको कार्यमा जनप्रतिनिधिहरूलाई सम्मिलित गराउन तथा प्रशासनलाई बढी सक्रिय तुल्याउन प्रशस्त सहायता मिल्दै जानेछ ।

आधिकारिकता १९७४ भागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

महोदय, मलाई यो कुरा भन्न पाउँदा हर्ष लागेको छ कि परीक्षणको रूपमा यस वर्ष पूर्व १ नम्बर सिन्धुपाल्चोक माल इलाकाको मालपोत स्थानीय पञ्चायतमार्फत प्रशासनीय ढंगबाट असूल तहसील भएको छ । यो पञ्चायत सिद्धान्तको अनुकूल कारवाही भएकोले आउँदो वर्ष अरु बढी इलाकाहरूमा विस्तार गर्ने श्री ५ को सरकारले निश्चय गरेको छ ।

अब म आर्थिक प्रशासनको क्षेत्रमा खेस्ता व्यवस्थाको आधुनीकरण, प्रशिक्षण र आर्थिक निकासासम्बन्धी व्यवस्थामा वैज्ञानीकरण गरिएको सम्बन्धमा केही उल्लेख गर्न चाहन्छु । संविधान बमोजिम श्री महालेखा परीक्षकले पेश गर्नुपर्ने लेखा परीक्षणको पहिलो रिपोर्ट पनि यस आर्थिक वर्षमा पेश भइसकेको छ । यसबाट श्री ५ को सरकारको आय व्ययमा क्रमशः नियन्त्रण हुनाको साथै आर्थिक प्रशासनमा सुधार ल्याउन मद्दत हुनेछ । खर्चतर्फको नयाँ खेस्ता-प्रणाली यस वर्ष बागमती र नारायणी अञ्चलहरूमा लागू भइसकेको छ । यसै वर्षभित्र जनकपुर र गण्डकी अञ्चलहरूमा प्रशिक्षण कार्य सम्पन्न भएको छ । जिन्सी खेस्तालाई पनि वैज्ञानिक ढाँचामा ढाली यसै वर्षदेखि अधिराज्यभर प्रयोगमा ल्याइएको छ । यसको कार्यविधिबारे छानिएका जिल्लाहरूमा सेमिनार गरिंदैछ । यस्तै आयतर्फको खेस्तालाई पनि आधुनीकरण गर्ने दिशामा ठोस कदम उठाइएको छ । आयतर्फको बजेट अनुमान पेश गर्ने विभागहरूले हचुआ किसिमबाट अंक भर्ने चलन अहिलेसम्म थियो । यसबाट अनुमान र यथार्थमा फरक परिरहन्थ्यो । आगामी बजेटको आयतर्फको अनुमान, केहि साबले, कसरी त्यति अंक प्रस्तावित भएको हो भनी पुष्टि गर्नपर्ने गरी विश्लेषणात्मक ढंगका नयाँ फारामहरूको आधारमा गरिएका छन् । यसबाट आयतर्फको अनुमान बढी मात्रामा वास्तविक हुन आउनेछ । यसै कार्यक्रम अन्तर्गत यसै आर्थिक वर्षभित्र भन्सार तथा करसम्बन्धी कर्मचारीहरूको एक विशेष सेमिनार गरियो । फलस्वरूप, आउँदो आर्थिक वर्षमा हाम्रो अवस्था सुहाउँदो एक व्यवस्था बसाल्नेतिर ठोस प्रगति हुंदै जानेछ भन्ने मेरो विश्वास छ ।

आर्थिक प्रशासनमा विकेन्द्रीकरणको कार्यक्रम पनि नयाँ खेस्ताप्रणालीको साथसाथै क्रमशः फैलिदै गएको छ । विकासतर्फको बजेटको ५० प्रतिशतभन्दा बढी खर्चको रकम सम्बन्धित मन्त्रालयमार्फत नगरी सोझै सम्बन्धित विभागमा दाखिल हुने व्यवस्था यसै वर्षदेखि चालू भइसकेको छ । बजेट निकासाको रकम सम्बन्धित विकास योजनाको केन्द्रीय अफिसले पाउनाको बदला सोझै आयोजनास्थलमा पुग्ने व्यवस्था गर्नेतर्फ आवश्यक प्रबन्ध हुंदैछ । यसबाट आर्थिक अनुशासन ठीक राखी र निकासा भएको रकम वास्तविक आयोजनाले पाउँदा धेरै बीचका तहहरू घट्न गई काममा छिटो तथा छरितोपन आउनेछ । यो व्यवस्था बजेटको साधारणतर्फ प्रयोगात्मक रूपमा लागू भइसकेको छ र आगामी वर्ष विकासतर्फ पनि लागू गराउने व्यवस्था हुंदैछ ।

अध्यक्ष महोदय, यसरी श्री ५ को सरकार आफ्नो व्यावहारिक आर्थिक नीति अनुसार सफलतापूर्वक देशका विविध समस्याहरूको समाधान गर्न प्रयत्नशील छ । तर मेरो भनाइको तात्पर्य यो होइन कि हामी चाहेजति मात्रामा सबै क्षेत्रहरूमा शत-प्रतिशत रूपले विकास गर्दै

आधिकारिकता मुद्रा १९८२ बाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागू हुनेछ।

जान सकेका छौं । हाम्रो जस्तो अविकसित देशमा नाना किसिमका कठिनाइहरू छन् र त्यस्ता कठिनाइहरू जतिसुकै प्रयत्नशील भए पनि थोरै समयमा समाधान गर्न सकिन्न । वास्तवमा गतिशील, विकासोन्मुख र सामाजिक न्यायमा आधारित नयां समाजको स्थापना गर्ने श्री ५ को सरकारको उद्देश्य प्राप्तिको निम्ति मेरुदण्ड नै सफल आर्थिक नीति हो । यसको निम्ति भविष्य सपान हामी सबैले आफ्नो आफ्नो स्थानबाट देशको वास्तविक हितको ख्याल राखी योगदान गर्दै जानु पर्छ । केही समयसम्म कतिपय संकलित समस्याहरूको फलस्वरूप नैराश्यता, असन्तोष आदि बाधाहरूको हामाले सामनासमेत गर्नुपर्नेछ । तर पनि बिचलित नभई देशलाई अहिलेको अवस्थाबाट स्वचालित आर्थिक अवस्थामा पुऱ्याउन हामी सबैले कम्मर कस्तु परेको छ ।

आर्थिक वर्ष २०२१/२२ को आय व्यय र खर्च व्यहोरिने स्रोतहरूको संक्षिप्त विवरण

	रु. हजारमा
<u>व्यय</u>	
कूल अनुमानित खर्च	३४,०२,८४
साधारणतर्फ	१२,३१,१२
विकासतर्फ	२१,७१,७२
<u>खर्च व्यहोरिने स्रोतहरू</u>	
राजस्वबाट	१७,८६,००
आयका वर्तमान स्रोतबाट	१६,३६,००
प्रस्तावित करको दरमा परिवर्तन र नयां करहरूबाट	१,५०,००
विदेशी सहायताबाट	१२,८३,३६
अमेरिका	६,४४,२५
भारत	१,६३,१६
चीन	१,२६,६६
रुस	११,५०
स्वीजरल्याण्ड	६,५०
फोर्ड फाउण्डेशन	१,२६
न्यून	३,३०,४८
<u>न्यून व्यहोरिने अन्य स्रोतहरू</u>	
आर्थिक वर्ष २०२०/२१ मा खर्च नभई मौज्जात गर्न आउनेबाट	१,२५,००

आधिकारिकतः १४/१५ विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

विदेशी ऋणबाट	१,५५,४८
आन्तरिक ऋणबाट	५०,००
खूद न्यून	

श्री ५ को सरकारबाट सोझै सञ्चालित नहुने केही आयोजनाहरूको लागि भारत सरकारबाट प्राप्त हुने सहायता यस रकमभित्र परेको छैन । यी आयोजनाहरू समेतको हिसाब गर्दा भारतबाट प्राप्त हुने सहायताको रकम ६ करोड ८८ लाख १६ हजार पुग्नेछ ।

२०२१/२२ को राजस्व अनुमान
तेरीज

सि. नं	शीर्षक	रु. हजारमा		
		२०२०/२१ को अनुमान	२०२०/२१ को संशोधित अनुमान	२०२१/२२ को अनुमान
१.	भन्सार	४,७५,००	४,६३,७२	५,६१,००
२.	अन्तःशुल्क	१,०२,००	१,००,००	१,३३,००
३.	मालपोत	५,४५,००	५,३०,००	४,५०,००
४.	वन	१,५६,६०	१,३४,१०	१,२०,१५
५.	कर	६८,४०	५०,८०	६२,००
६.	रजिष्ट्रेशन	१४,७०	२१,४५	२७,१०
७.	सिंचाइ र पानी	६,७५	६,७५	७,५०
८.	बिजुली	४८	-	-
९.	सञ्चार	२१,००	२४,००	३४,२५
१०.	यातायात	४६,२५	४७,५०	५८,००
११.	व्याज तथा लाभांश	२४,४२	२४,६२	१,०३,५०
१२.	निजामती प्रशासन	३५,००	४४,००	५६,७५
१३.	विविध	६६,१०	१,०२,७५	२२,७५
		१५,६७,७०	१५,७६,६६	१६,३६,००

२०२१/२२ को राजस्व
अनुमान

सि. नं.	शीर्षक	उपशीर्षक	रु. हजारमा		
			२०२०/२१ को अनुमान	२०१२१ को संशोधित अनुमान	२०२१/२२ को अनुमान
१.	<u>भन्सार</u>				
	(क)	निकासीबाट	७०,००	७०,००	७६,००
	(ख)	पैठारीबाट	१,४५,००	१,२२,००	१,३०,००
	(ग)	भारतबाट अन्तः- शुल्क फिर्ता	२,४०,००	२,७२,००	३,२५,००
	(घ)	विविध	२०,००	२६,७२	३०,००
२.	<u>अन्तःशुल्क</u>				
	(क)	ठेक्का रकम	४८,००	४८,००	४६,००
	(ख)	औद्योगिक उत्पादन	३३,००	३५,००	७१,००
	(ग)	कृषि उत्पादन	२०,००	१६,००	१२,००
	(घ)	विविध	१,००	१,००	१,००
३.	<u>मालपोत</u>				
	(क)	रंकर	५,४५,००	५,३०,००	४,५०,००
४.	<u>वन</u>				
	(क)	लकडी बिक्री	१,५०,५०	१,२५,००	१,१६,००
	(ख)	जडीबूटी	२,००	२,००	
	(ग)	शिकार तथा रोयल्टी	१०	१०	१०
	(घ)	वनकस	३,००	३,००	
	(ङ)	विविध	४,००	४,००	४,०५
५.	<u>कर</u>				
	(क)	आय कर	३७,७०	२७,००	३५,००
	(ख)	सनोरञ्जन	११,३०	१२,५०	१४,००
	(ग)	रेडियो	२,००	२,००	२,२५
	(घ)	शहरी क्षेत्रको घर जग्गा	५,२५	५,००	५,२५

आधिकारिक रूपमा विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

(इ)	बिदेशी लगानी	२,१०	१०	२५
(च)	होटेल कर	२,३०	२,२५	३,००
(छ)	हवाई उडान कर	१,७५	१,७५	२,००
(ज)	आय कर टिकट	६,००	२०	२५
६.	<u>रजिष्ट्रेशन</u>			
(क)	घर अग्गा	१४,००	२०,००	२५,००
(ख)	कम्पनी ऐन अन्तर्गत	१०	५०	१,००
(ग)	फारम रजिष्ट्रेशन	१५	४०	५०
(घ)	एजेन्सी रजिष्ट्रेशन	१०	५	१०
(ङ)	बन्दुक पिस्तौल	३५	५०	३०
७.	<u>सिचाइ पानी</u>			
(क)	पानी पोत	५,००	५,००	५,५०
(ख)	धारा महसूल	१,७५	१,७५	२,००
८.	<u>बिजुली</u>	४८		
९.	<u>सञ्चार</u>			
(क)	हुलाक	१६,००	२०,००	३०,००
(ख)	आकाशवाणी	२,००	१,००	१,२५
(ग)	टेलिफोन	३,००	३,००	३,००
१०.	<u>यातायात</u>			
(क)	रेल्वे	१२,००	१२,००	१३,००
(ख)	रोप्पे	६,००	२,००	१,५०
(ग)	हवाई	१,२५	३,५०	३,५०
(घ)	रोडसेस	२५,००	३०,००	४०,००
११.	<u>ब्याज तथा लाभांश</u>			
(क)	कम्पनी तथा कर्पो- रेशनलाई बिएको ब्याज	६,१६	६,१६	५०
(ख)	सरकारी जागीर- दारलाई बिएको श्रृणको ब्याज	१,००	१,५०	२,००
(ग)	शेयरमा लगानी	१५,२६	१५,२६	१,०१,००

(५८)

नेपाल गजेट भाग ४

१२. निजामती

प्रशासन

(क) न्याय	१३,००	१६,००	२०,००
(ख) शिक्षा	२,००	४,००	६,००
(ग) स्वास्थ्य	१,७५	१,७५	१,७५
(घ) पशु तथा मत्स्य पालन	५०	५०	५०
(ङ) प्रचार तथा प्रसार	१,२५	१,२५	१,५०
(च) पब्लिक वर्क्स	२,५०	२,५०	१०,००
(छ) विविध	१४,००	१८,००	२०,००

१३. विविध

(क) पासपोर्ट र भिसा	१,२५	५,००	६,००
(ख) अभियान रोयल्टी	२५	२५	२५
(ग) भारत सरकारबाट आउने	१६,००	१६,००	१६,००
(ङ) अरु फूटकर	८१,६०	८१,५०	५०
	१५,६७,७०	१५,७६,६६	१६,३६,००

आर्थिक वर्ष २०२१/२२ को
अनुमानित खर्च

	साधारणतर्फ	विकासतर्फ	ह. हजारमा
			जम्मा
१. संवैधानिक अंगहरू	८०,१७		८०,१७
२. साधारण प्रशासन	२,००,७६		२,००,७६
३. आय कर प्रशासन	७५,८६		७५,८६
४. आर्थिक प्रशासन र योजना	२३,०१	४४,७१	६७,७२
५. न्याय प्रशासन	२८,२२		२८,२२
६. वैदेशिक सेवा	७०,००		७०,००
७. सामाजिक सेवा	१,५५,५६	६,३६,६३	७,९२,१९
८. आर्थिक सेवा	२,५१,७४	१३,६६,७१	१६,१८,४५
९. रक्षा	२,७८,८५		२,७८,८५
१०. विविध	६६,८६	६०,३७	१,५७,२३
	१२,३१,१२	२१,७१,७२	३४,०२,८४

आधिकारिक रूपमा मद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

०२१।२२ को व्यय अनुमान

साधारण तर्फ

मुख्य शीर्षक	अनुदान संख्या	शीर्षक	रु. हजारमा		
			२०२०।२१ को अनुमान	२०२०।२१ संशोधित अनुमान	२०२१।२२ को अनुमान
१					
संवैधानिक अंगहरू	१	श्री ५ महाराजाधिराज तथा राजपरिवार	५४,५४	५४,५४	५४,६१
	२	राजसभा	१,२२	१,०५	१,२२
	३	राष्ट्रिय पञ्चायत	६,८१	६,८१	६,६४
	४	महालेखा परीक्षकको विभाग	५,४५	५,४५	६,७५
	५	सर्वोच्च अदालत	५,६८	५,६८	५,६६
	६	लोकसेवा आयोग	१,६६	१,६६	१,६६
२					
साधारण प्रशासन	७	मन्त्रिपरिषद्	६,५७	६,५७	७,०२
	८	श्री ५ को सरकारको सचिवालय	२४,०३	२२,१८	२२,८४
	९	जिल्ला प्रशासन	२७,०३	२७,०३	३२,६५
	१०	पुलिस	१,०७,६१	१,०४,००	१,०३,२६
	११	जेल	२६,५२	२६,५२	२७,११
	१२	विविध	८,५२	८,५२	७,८८
३					
आय कर प्रशासन	१३	मालपोत	५०,०६	५०,०६	५१,६६
	१४	भन्सार	१७,१६	१६,१६	१७,३८
	१५	अन्तःशुल्क	४६	४६	१,४८
	१६	कर	२,६२	२,६२	२,८८
	१७	रोडसेस	६०	६०	१,०१
	१८	आयकर अदालत	१,१६	१,१६	१,१८
४					
आर्थिक प्रशासन र योजना	१९	तत्स्थांक	१,२०	१,२०	१,२७
	२०	सर्भे	७०	७०	८५

आधिकारिकता मुद्रण विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

१२१

	२१	टक्सार	१३,७०	१३,७०	१५,००
	२२	ए.ज. अफिस	५,४५	५,४५	५,८६
५					
न्याय	२३	अदालत	२४,२२	२४,२२	२७,५०
प्रशासन	२४	एटर्नी जनरल	३,३८	२,६५	७२
६					
वैदेशिक	२५	वैदेशिक	४८,८६	४७,२६	५४,२१
सेवा	२६	विविध	१४,००	१३,८१	१५,७६
७					
सामाजिक	२७	शिक्षा	७०,७१	६५,६७	८१,६३
सेवा	२८	स्वास्थ्य	२७,२७	२७,१२	३६,३३
	२९	प्रचार तथा प्रसार	१७,१४	१७,१४	१६,२६
	३०	पञ्चायत	१७,६६	१७,६६	१८,०७
८					
आर्थिक	३१	कृषि	७,८८	६,५५	६,३०
सेवाहरू	३२	वन	३४,४४	३३,८४	३८,८६
	३३	उ. वा.	३,४१	३,१६	६,१६
	३४	सञ्चार	४२,५२	४०,६३	५१,६०
	३५	यातायात	४८,६०	४७,८५	४१,८०
	३६	बिजुली	१०,२६	६,१५	१,६६
	३७	निर्माण	६६,१३	६३,६५	५६,८०
	३८	लगानी ऋण तथा ब्याज	१२,००	१२,००	३६,५०
९					
रक्षा	३९	रक्षा	२,७७,७२	२,६६,६२	२,७८,८५
१०					
विविध	४०	शाही परिवार तथा प्रतिनिधिमण्डलको भ्रमण खर्च	६,००	१८,२४	६,००
	४१	पेन्सन तथा भत्ता उपदान	४८,६६	४६,६८	२६,८६
	४२	अतिथि सत्कार	१,००	१,००	१,००
	४३	आकस्मिक सहायता, बन्दा र पुरस्कार	१,५०	१,५३	१,५०
	४४	पुनः मतदान	५,००	१,७५	३,००

आधिकारिक रूपमा प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

४५	मुआवजा	२,७५	५,१८	२,५०
४६	अन्य आकस्मिक खर्च	६,००	३,००	३,००
४७	भैपरिआउने	२६,३०	२६,६२	२०,००
		१२,००,०५	११,७६,८६	१२,३१,१२

२०२१/२२ को व्यय अनुमान
विकासतर्फ

मुख्य शीर्षक	अनुदान संख्या	शीर्षक	रु. हजारमा		
			०२०१२१ को अनुमान	०२०१२१ को संशोधित अनुमान	०२१/२२ को अनुमान
४					
आर्थिक प्रशासन र योजना	१	तथ्यांक	८,५१	६,०४	६,६६
	२	सभे	२६,६७	२५,००	३२,४८
	३	बजेट तथा एकाउण्टेण्ट तालीम योजना	२,००	२,००	२,५४
७					
सामाजिक सेवाहरू	४	शिक्षा	१,८५,६७	१,६६,२०	२,८२,३१
	५	स्वास्थ्य	१,४०,४५	१,०५,००	१,५५,४६
	६	प्रचार तथा प्रसार	१५,२७	१२,२३	२३,३८
	७	पञ्चायत	७८,७८	७१,००	१,७५,७५
८					
आर्थिक सेवाहरू	८	कृषि	१,३६,६०	१,०८,६७	१,३०,७४
	९	वन	५३,५४	४३,३२	८३,५५
	१०	उद्योग वाणिज्य	३,६८,५५	२,८५,११	२,७७,८२
	११	सञ्चार	१७,४७	१४,८२	५७,५१
	१२	यातायात	१,८२,६६	६,८००	७४,१४
	१३	बिजुली	२,६२,६८	१,८३,६०	२,०२,०८
	१४	निर्माण	३,६७,३७	२,५०,३४	४,६६,६३
	१५	लगानी ऋण तथा ब्याज	८,१४	८,१४	६६,६०
	१६	इञ्जिनियरिंग	६,००	३,००	४,६४

आधिकारिकता मुद्रा निभगावाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

१२३

१०

विविध	१७	पुनः मतदान	५,००	२,६६	५,००
	१८	भैपरिआउने	६५,४०	६५,४०	५६,१०
	१९	योजना	१,१७	७०	२,७६
	२०	प्रशासन सुधार	२,५०	२,५०	११,३८
	२१	भूमिसुधार	५,००	२,४१	१२,१०
			२०,०५,४३	१४,५६,४७	२१,७१,७२

विदेशी मुद्राको आयको विवरण

शीर्षक	२०२०।२१ संशोधित अनुमान	२०२१।२२ अनुमानित	रु. मा.
१ अदृश्य निर्यात	२,७०,८६,३२२।५७	२,६५,००,०००।-	
२ दृश्यनिर्यात	४१,३६,१४४।४१	६०,००,०००।-	
३ नेपाल स्थित विदेशी- दूतावास खर्च	१६,६४,४५०।३८	२५,००,०००।-	
४ विदेशी सहायता	७०,८२,४७४।८४	५५,००,०००।-	
५ विविध	१,२७,३२,०५५।२२	६५,००,०००।-	
	५,३०,३१,४४७।४२	४,७०,००,०००।-	

विदेशी मुद्राको खर्चको विवरण

शीर्षक	२०२०।२१ संशोधित अनुमान	२०२१।२२ अनुमानित
१ राजनैतिक कूटनैतिक	५३,८६,६००।-	६६,८३,१४६।५१
२ विकास	१,६२,३५,४००।-	३,८२,४६,६४८।८८
३ जगेडा	६६,५१,७८६।५१	१,००,००,०००।-
४ अदृश्य आयात	८,८२,३००।-	१०,५०,०००।-
५ वोनस	-	-
६ ऋण मोचन कोष	१,६५,१००।-	१०,५०,०००।-
७ विविध	४६,०५,६००।-	४८,२६,८६१।५६
	३,७२,५६,७८६।५१	६,१८,५६,६५६।६५

न्यून ----- १,४८,५६,६५६।६५

न्यून ब्यहोरिने स्रोत

२०२०।२१ को बचत ----- १,४८,५६,६५६।६५

आधिकारिकता मुद्रा विभागबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुनेछ।

आर्थिक वर्ष २०२१/२२ को विकास खर्च बेहोर्ने स्रोत

अनुदान शीर्षक तथा ङ्क	२०२१/२२ को अनुदान		श्री ५ को सरकार		अमेरिका		भारत		रुम		चङ्ख		अन्य		कैफियत
	अनुदान	श्री ५ को	अनुदान	सरकार	अनुदान	सरकार	अनुदान	सरकार	अनुदान	सरकार	अनुदान	सरकार	अनुदान	सरकार	
१ तथ्या ङ्क	६,६६	२०	६,६६	२०	६,६६	२०									रु. हजारमा
२ सभे	३२,४८		३२,४८		३२,४८										
३ बबोट तथा एकाउन्टेन्ट															
४ तालीम योजना	२,५४		२,५४		२,५४		३,०४								
५ शिक्षा	२,८२,३१		३१,७६		२,५०,५५										
६ स्वास्थ्य	१,५५,४६		६६,८६		८२,५६										
७ प्रचार तथा प्रसार	२३,३८		१६,३८		५,००										
८ पञ्चायत	१,७५,७५		१,२५,७५		५,००										
९ कृषि	१,३०,७४		४४,४८		५२,०६		२७,७०								६,५०
१० बन	२,७७,८२		६,२५		६७,७०		६६०								
११ उद्योग बाणिज्य	५७,५१		१,७६,६५		६२,०१		७,७०								
१२ सञ्चार	७४,१४		५७,५१		६२,२३										
१३ यातायात															
१४ विजुली	२,०२,०८		६७,४७		१,०४,६१										
१५ निर्माण	४,६६,६३		१,६४,४१		८३,५४		१,४१,६८								
१६ स्थानीय ऋण तथा वयाज	६६,६०		५०		६६,१०										
१७ पुनः मतदान	५,६४		१,२०				३,४४								
१८ सैनिक आउने	५,००		५,००												
१९ आर्थिक योजना	५६,१०		५६,१०												
२० प्रशासन सुधार	२,७६		१,५०												
२१ भूमिसुधार योजना	११,३८		११,३८												
	२१,७१,७२		१२,१०		६,४८,२५		१,६३,१६		१,१,५०		१,२६,६६		७,७६		

(को. फा.)

आज्ञालि-
डा. पावप्रसाद पन्त
श्री ५ को सरकारको सचिव ।

आधिकारित रूपमा विज्ञापित गरिएको मात्र लागू हुनेछ

१५५

श्री ५ को सरकारको आयाजनामा मुद्रित ।

मुद्रण विभाग, सिंहदरवार

आधिकारिकता मुद्रण विभागाबाट प्रमाणित गरिएपछि मात्र लागु हुने

१२६